सन्माननीय अध्यक्ष महोदय,

आज, जगद्‌गुरु तुकोबारायांच्या वैकुंठगमनाचा दिवस, अर्थात तुकाराम बीज !

भागवत धर्मात कळसाचे स्थान असलेल्या आणि विचारांनी महाराष्ट्राला समृद्ध करणाऱ्या जगद्‌गुरु तुकाराम महाराजांच्या चरणी साष्टांग दंडवत घालतो आणि त्यांनी जो संदेश दिला...

पिकवावे धन ।

ज्याची आस करी जन ।।

या तत्त्वाला अनुसरुन राज्याचा अर्थसंकल्प मांडतो.

काल जागतिक महिला दिन झाला आणि उद्या तिथीप्रमाणे छत्रपती शिवाजी महाराजांची जयंती, क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुलेंचा स्मृतिदिन. भारताच्या स्वातंत्र्याचे हे अमृतमहोत्सवी वर्ष आहे. संत निवृत्तीनाथांचे ७५० वे जयंती वर्ष सुरु आहे. ज्यांनी भारताला केवळ संविधानच दिले नाही, तर अर्थकारणावर सुद्धा मार्गदर्शन केले, त्या महामानव, भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी लिहिलेल्या 'द प्रॉब्लेम ऑफ द रुपी' या पुस्तकाचे शताब्दी वर्षसुद्धा आहे. कितीतरी योग जुळून आलेत. त्यातच अर्थमंत्री म्हणून माझा आणि महाराष्ट्राच्या अमृत काळातील सुद्धा पहिला, सन २०२३-२४ चा अर्थसंकल्प, लोकशाहीच्या या सर्वोच्च व्यासपीठावर सादर करताना मला अत्यानंद होत आहे.

शिवराज्याभिषेक महोत्सव

१. हिंदवी स्वराज्याचे संस्थापक छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या शिवशकानुसार शिवराज्याभिषेकाचे हे ३५० वे वर्ष आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या स्वप्नातील सुराज्याची निर्मिती करण्यासाठी शासनाची पुढील वाटचाल असेल. २ ते ९ जून २०२३ या कालावधीमध्ये शिवराज्याभिषेक महोत्सव आयोजित करण्यास ३५० कोटी रुपये एवढा निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

छत्रपती शिवाजी महाराज संकल्पना उद्यान

२. आंबेगाव, ता. हवेली, जि. पुणे येथे छत्रपती शिवाजी महाराज संकल्पना उद्यान उभारण्यासाठी ५० कोटी रुपये निधी देण्यात येत आहे. याच धर्तीवर मुंबई, अमरावती, नाशिक, छत्रपती संभाजीनगर आणि नागपूर येथे दृकश्राव्य माध्यम सुविधेसह सार्वजनिक उद्याने विकसित करण्यात येतील. या उद्यानांमध्ये छत्रपती शिवाजी महाराजांची जीवनगाथा प्रदर्शित करण्यात येईल. त्यासाठी २५० कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

शिवनेरी संग्रहालय व किल्ल्यांचे संवर्धन

३. छत्रपती शिवाजी महाराजांचे जन्मस्थान किल्ले शिवनेरीवर महाराजांच्या जीवनचरित्रावर संग्रहालय उभारण्यात येईल. शिवकालीन किल्ल्यांच्या संवर्धनासाठी ३०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

आर्थिक सल्लागार परिषद, मित्र

४. भारत विकसित राष्ट्र व्हावे, हा मा. पंतप्रधान महोदयांचा निर्धार असून, त्यादृष्टीने २०२७ पर्यंत भारताच्या अर्थव्यवस्थेचे आकारमान, पाच ट्रिलियन डॉलर व्हावे, हे त्यांचे उद्दिष्ट आहे. त्यात १ ट्रिलियन डॉलरचा वाटा महाराष्ट्राचा असावा, हा आमचा संकल्प आहे. यासाठी आर्थिक सल्लागार परिषदेची स्थापना करुन त्यात उद्योग क्षेत्रातील प्रमुख व्यक्तींचा समावेश करण्यात आला आहे.

राज्याच्या जलद आणि सर्वसमावेशी विकासासाठी नीति आयोगाच्या धर्तीवर महाराष्ट्र इन्स्टिट्युशन फॉर ट्रान्सफॉर्मेशन (मित्र) ही संस्था स्थापन करण्यात आली आहे.

केंद्रिय अर्थसंकल्पात महाराष्ट्रासाठी तरतूद

५. केंद्र सरकारच्या यंदाच्या अर्थसंकल्पात महाराष्ट्रातील विविध प्रकल्पांसाठी ३६ हजार कोटींहून अधिकची तरतूद झाली. मी, मा. पंतप्रधान नरेंद्र मोदीजी यांचे महाराष्ट्राच्या जनतेच्या वतीने मन:पूर्वक आभार मानतो.

पंचामृत

६. अमृत काळातील राज्याचा हा पहिला अर्थसंकल्प ५ ध्येयांवर आधारित अर्थात पंचामृत असा आहे. ते पुढीलप्रमाणे...

अमृत–(१) **शाश्वत शेती-समृद्ध शेतकरी.**

अमृत–(२) **महिला, आदिवासी, मागासवर्ग, ओबीसींसह सर्व समाजघटकांचा सर्वसमावेशक विकास.**

अमृत–(३) **भरीव भांडवली गुंतवणुकीतून पायाभूत सुविधा विकास**

अमृत–(४) **रोजगार निर्मिती: सक्षम, कुशल-रोजगारक्षम युवा**

अमृत–(५) **पर्यावरणपूरक विकास.**

प्रथम अमृत - शाश्वत शेती-समृद्ध शेतकरी.

जगद्‌गुरु तुकाराम महाराज म्हणतात,

एका बीजा केला नास ।

मग भोगिले कणींस ।।

एक बीज पेरले की त्यातून असंख्य कणसं तयार होतातच. आज मात्र हवामानबदल, अवकाळी आणि अवर्षण अशा असंख्य समस्यांनी अन्नदाता ग्रासला आहे. शाश्वत शेतीसाठी अनेक उपाय होत असले तरी त्याला हक्काच्या मदतीची हमी आवश्यक आहे. कायम शेतकऱ्यांच्या पाठीशी उभे राहण्याचीच आमची भूमिका आहे. यावर्षी अडचणीत असलेल्या कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांना आवश्यक ती मदत केली जाईल.

नमो शेतकरी महासन्मान निधी

७. अन्नदाता बळीराजाच्या उत्पन्नवाढीसाठी मा. पंतप्रधानांच्या संकल्पनेतून साकारलेल्या प्रधानमंत्री कृषी सन्मान निधी योजनेत राज्य शासनाच्या अनुदानाची भर घालणारी ‘नमो शेतकरी महासन्मान निधी’ ही योजना मी जाहीर करतो. या योजनेत केंद्र सरकारच्या प्रतिवर्ष, प्रतिशेतकरी ६ हजार रुपयांत राज्य सरकार आणखी ६ हजार रुपयांची भर घालेल. यामुळे राज्यातील शेतकऱ्यांना १२ हजार रुपये प्रतिवर्षी मिळतील. याचा लाभ १.१५ कोटी शेतकरी कुटुंबांना होईल. यासाठी सन २०२३-२४ मध्ये ६ हजार ९०० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

एक रुपयात पीक विमा

८. केंद्र सरकारच्या २०१६ च्या प्रधानमंत्री पीक विमा योजनेत विमाहप्त्याच्या २ टक्के रक्कम शेतकऱ्याने भरण्याची तरतूद आहे. आता हा भारसुद्धा शेतकऱ्यावर न ठेवता त्यांच्या हिश्श्याचा विमाहप्ता राज्य सरकार भरेल. शेतकऱ्यांना केवळ १ रुपया भरुन प्रधानमंत्री पीक विम्याच्या पोर्टलवर नोंदणी करता येईल. या योजनेसाठी वार्षिक ३ हजार ३१२ कोटी रुपये तरतूद राज्य शासनाकडून करण्यात येईल.

महात्मा जोतिराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ती योजने अंतर्गत प्रोत्साहनपर लाभ

९. महात्मा जोतिराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ती योजनेत, गेल्या दोन अर्थसंकल्पात जाहीर झालेल्या, पण न दिलेल्या नियमित पीककर्ज परतफेड करणाऱ्या शेतकऱ्यांना ५० हजार रुपयांपर्यंत प्रोत्साहनपर लाभ देण्यात आला आहे. १५ फेब्रुवारी २०२३ पर्यंत १२.८४ लाख पात्र खातेधारकांच्या बँक खात्यात ४ हजार ६८३ कोटी रुपये थेट देण्यात आले.

महाकृषिविकास योजना

१०. शेतीच्या शाश्वत विकासासाठी सर्वसमावेशकता अत्यंत गरजेची आहे. म्हणूनच 'महाकृषिविकास अभियान' योजना मी जाहीर करतो. यात पीक, फळपीक या मुलभूत घटकाच्या उत्पादनापासून ते मूल्यवर्धनापर्यंतची प्रक्रिया तसेच तालुका, जिल्हानिहाय शेतकरी गट, समुहांसाठी एकात्मिक पीक आधारित प्रकल्प आराखडा तयार केला जाईल. यातून शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात भरीव वाढ होईल. आगामी ५ वर्षांत या योजनेसाठी ३ हजार कोटी रुपये उपलब्ध करून दिले जातील.

छत्रपती शिवाजी महाराज शेतकरी सन्मान योजना

११. आमच्या सरकारने सन २०१७ साली छत्रपती शिवाजी महाराज शेतकरी सन्मान योजना सुरु केली होती. मधल्या काळात अनेक लाभार्थ्यांना या योजनेचे लाभ देण्यात आले नाहीत. छत्रपती शिवाजी महाराज शेतकरी सन्मान योजनेच्या उर्वरित पात्र शेतकऱ्यांना त्यांचे लाभ देण्यात येतील.

धान उत्पादक शेतकऱ्यांना प्रोत्साहन

१२. धानविक्रीवर प्रति क्विंटल बोनस देण्याची पद्धत प्रचलित आहे. आता नवीन योजनेद्धारे धानाची विक्री न तपासता ७/१२ नोंदीवरील लागवडीच्या क्षेत्रप्रमाणात धान उत्पादक शेतकऱ्यांना खरीप हंगाम २०२२-२३ साठी डीबीटीद्धारे दोन हेक्टरच्या मर्यादेत प्रती हेक्टरी १५ हजार रुपये प्रोत्साहनपर रक्कम प्रदान करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

मागेल त्याला शेततळे योजनेचा विस्तार

१३. जून २०१५ मध्ये सुरु केलेल्या मागेल त्याला शेततळे योजनेचा विस्तार करण्यात येत असून, आता मागेल त्याला फळबाग, ठिबक सिंचन, शेततळे, शेततळ्याचे अस्तरीकरण, शेडनेट, हरितगृह, आधुनिक पेरणीयंत्रे आणि कॉटन श्रेडर हे घटक उपलब्ध करून देण्याचे प्रस्तावित आहे. या विविध योजनांकरिता सन २०२३-२४ मध्ये १ हजार कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

कोकणासाठी काजू बोंडूवर प्रक्रिया केंद्र

१४. सुमारे २०० कोटी रुपयांच्या भागभांडवलासह कोकणासाठी काजू बोर्डाची निर्मिती करण्यात आली आहे. साध्या काजू बोंडूपेक्षा प्रक्रिया केलेल्या काजू बोंडूची किंमत ७ पटीने अधिक आहे. उत्पन्नवाढीसाठी कोकणात काजू बोंडू प्रक्रिया केंद्रे स्थापन करण्यात येतील.

काजूच्या लागवडीपासून प्रक्रिया आणि विक्रीपर्यंत शेतकऱ्यांना सहाय्य करण्यासाठी 'काजू फळ विकास योजना' संपूर्ण कोकण, कोल्हापूर जिल्ह्यातील चंदगड व आजरा या तालुक्यांत राबविण्यात येईल. आगामी ५ वर्षांत या योजनेकरिता १ हजार ३२५ कोटी रुपये तरतूद करण्यात येईल.

गोपीनाथ मुंडे शेतकरी सुरक्षा सानुग्रह अनुदान योजना

१५. अपघातग्रस्त शेतकऱ्यांच्या कुटुंबांना विमाछत्र देण्यासाठी विमा कंपन्यांमार्फत गोपीनाथ मुंडे अपघात विमा योजना राबविण्यात येते. मात्र, विमा दावे प्राप्त करण्यासाठी शेतकऱ्यांना पाठपुरावा करावा लागतो. शेतकऱ्यांचा त्रास दूर करण्यासाठी आता राज्य सरकार गोपीनाथ मुंडे शेतकरी सुरक्षा सानुग्रह अनुदान योजना राबवेल आणि या सुधारित योजनेत अपघातग्रस्त शेतकऱ्यांच्या कुटुंबास २ लाख रुपयांपर्यंत सानुग्रह अनुदान दिले जाईल.

नैसर्गिक, सेंद्रीय शेतीला प्रोत्साहन

१६. नैसर्गिक शेतीला प्रोत्साहन देताना आगामी ३ वर्षांत राज्यातील २५ लाख हेक्टर क्षेत्र सेंद्रीय शेतीखाली आणण्यात येईल. १००० जैवनिविष्ठा स्त्रोत केंद्रे स्थापन करुन डॉ. पंजाबराव देशमुख जैविकशेती मिशनची व्याप्ती वाढविण्यात येईल. यासाठी तीन वर्षांत १ हजार कोटी रुपये निधी दिला जाईल.

श्री अन्न

१७. संयुक्त राष्ट्र संघाने २०२३ हे 'आंतरराष्ट्रीय तृणधान्य वर्ष' म्हणून घोषित केले आहे. आम्ही 'महाराष्ट्र श्री अन्न अभियान' सुरु केले आहे. त्यासाठी २०० कोटी रुपये तरतूद प्रस्तावित आहे. श्री अन्नाच्या उत्पादन वाढीसाठी तंत्रज्ञानाचा प्रसार, पीक प्रात्यक्षिके, यांत्रिकीकरण प्रक्रिया, मूल्य साखळी विकास आणि प्रचार प्रसिद्धी यांचा अंतर्भाव आहे. सोलापूर येथे 'श्री अन्न उत्कृष्टता केंद्र' स्थापन करण्यात येईल.

आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र, नागपूर

१८. कृषि व संलग्न क्षेत्रातील अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचे उपयोजन व प्रसार करण्यासाठी नागपूर येथे डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि महाविद्यालयात आंतरराष्ट्रीय कृषि सुविधा केंद्र स्थापन करण्यात येईल. या केंद्रासाठी २२७ कोटी ४६ लाख रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

संत्रा प्रक्रिया केंद्र

१९. नागपूर, काटोल व कळमेश्वर, जि. नागपूर, मोर्शी, जि. अमरावती तथा बुलढाणा जिल्ह्यात आधुनिक संत्रा प्रक्रिया केंद्रे उभारण्यात येतील. यासाठी २० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

शिधापत्रिका-धारकांना थेट रोख रक्कम हस्तांतरण

२०. विदर्भ आणि मराठवाड्यातील १४ विपत्तीग्रस्त जिल्ह्यातील केशरी शिधापत्रिकाधारक शेतकऱ्यांना आता अन्नधान्याऐवजी रोख रक्कम थेट त्यांच्या आधारसंलग्न बँक खात्यात देण्यात येईल. ती प्रतिवर्ष, प्रतिव्यक्ती १८०० रुपये इतकी असेल.

शेतकऱ्यांना नैसर्गिक आपत्तीमध्ये मदत

२१. नैसर्गिक आपत्तीमुळे नुकसानासाठी गेल्या हंगामात शेतकऱ्यांना एसडीआरएफच्या दुप्पट दराने मदत देण्यात आली. बाधित शेतकऱ्यांना ७ हजार ९३ कोटी रुपये निधी वितरित करण्यात आला. यापूर्वी निकषात नसणाऱ्या सततच्या पावसासाठी मदत मिळत नसे. पण, आता ती वर्गवारी करुन शेतपीक नुकसानीसाठी ठराविक निकषाने मदत देण्यात येईल. एसडीआरएफमधून द्यावयाच्या मदतीचे वाढीव दर राज्यात १ नोव्हेंबर २०२२ पासून लागू करण्यात आले आहेत.

ई-पंचनामा

२२. नैसर्गिक आपत्तीमुळे झालेल्या नुकसानीचे पंचनामे वेळेत व्हावेत, पंचनाम्यांबद्दल शेतकऱ्यांच्या तक्रारी येऊ नयेत यासाठी मानवी हस्तक्षेप टाळून, माहिती तंत्रज्ञानाची मदत घेऊन मोबाईलद्वारे ई-पंचनामा करण्यात येईल. शेतकऱ्यांना पारदर्शक पद्धतीने व तातडीने मदत मिळावी याकरिता सर्वेक्षणासाठी उपग्रहाची व ड्रोनची मदत घेऊन संगणकीय प्रणाली वापरली जाईल.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज शेतकरी भवन

२३. कृषी उत्पन्न बाजार समिती असलेल्या ठिकाणी शेतकरी बांधवांना मुक्कामासाठी राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज शेतकरी भवन बांधण्यात येतील, तसेच त्यांच्या जेवणाच्या सोयीसाठी शिवभोजन थाळी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता कृषि विभागास ३ हजार ३३९ कोटी रुपये, मदत व पुनर्वसन विभागास ५८४ कोटी रुपये, सहकार व पणन विभागास १ हजार १०६ कोटी रुपये, फलोत्पादन विभागास ६४८ कोटी रुपये आणि अन्न व नागरी पुरवठा विभागास ४८१ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

महाराष्ट्र गोसेवा आयोगाची स्थापना

२४. देशी गोवंशाचे संवर्धन, संगोपन व संरक्षण व्हावे म्हणून देशी गोवंशाच्या संवर्धनासाठी भ्रूण बाह्यफलन व प्रत्यारोपणाच्या सुविधेत वाढ करण्यात येईल. तसेच अस्तित्वातील कायद्याची योग्य अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्यासाठी महाराष्ट्र गोसेवा आयोगाची स्थापना करण्यात येईल. आयोगाकडून ‘गोवर्धन गोवंश सेवा केंद्र योजना’ आणि ‘गोमय मूल्यवर्धन योजना’ ही नवीन योजना राबविण्यात येईल.

विदर्भ-मराठवाडा दुग्ध विकास प्रकल्प

२५. विदर्भ व मराठवाड्यातील ११ जिल्ह्यांमध्ये दुग्ध विकास प्रकल्पाचा दुसरा टप्पा राबविण्यासाठी सन २०२३-२४ या वर्षात १६० कोटी रुपयांचा नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

शासकीय पशुवैद्यकीय महाविद्यालयाची स्थापना

२६. अहमदनगर जिल्ह्यात नवीन पशुवैद्यकीय महाविद्यालय स्थापन करण्यात येईल.

राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना

२७. राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजनेअंतर्गत मेंढी पालनासाठी अनुदान देण्यात येते. या योजनेची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी भरीव निधी देण्यात येईल.

महाराष्ट्र मेंढी व शेळी सहकार विकास महामंडळ

२८. राष्ट्रीय सहकार विकास महामंडळाकडून राज्यातील धनगर व तत्सम जमातीतील लाभार्थ्यांना मेंढी, शेळी पालनाकरिता १० हजार कोटी रुपयांचे बिनव्याजी कर्ज उपलब्ध करुन देण्यासाठी महाराष्ट्र मेंढी व शेळी सहकार विकास महामंडळाची स्थापना करण्यात येईल. या महामंडळाचे मुख्यालय अहमदनगर येथे राहील.

धनगर समाजासाठी विविध योजना

२९. धनगर समाजाच्या उन्नतीकरिता शासनाने सन २०१९ मध्ये आदिवासी उपयोजनेच्या धर्तीवर वेगवेगळ्या २२ योजना राबविण्याचा एक हजार कोटी रुपये किंमतीचा कार्यक्रम हाती घेतला होता. सदर कार्यक्रम पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक तो निधी सर्वसाधारण योजनेतून उपलब्ध करुन देण्यात येईल. या योजनांचे संनियंत्रण मंत्रिमंडळाने प्राधिकृत केलेली शक्तीप्रदत्त समिती करील.

प्रकल्पबाधित मच्छिमारांसाठी धोरण

३०. प्रकल्पबाधित मच्छिमारांना नुकसानभरपाई देण्यासाठी सर्वसमावेशक धोरण करणारे महाराष्ट्र हे पहिले राज्य आहे. प्रकल्पामुळे विस्थापित तसेच तात्पुरत्या प्रभावित मच्छिमार कुटुंबांच्या कल्याणासाठी प्रकल्पाच्या २ टक्के किंवा कमाल ५० कोटी रुपये रकमेचा ‘मत्स्यविकास कोष’ स्थापन करण्यात येईल.

मच्छिमारांना डिझेल अनुदान

३१. मच्छिमारांना डिझेल अनुदानासाठी यांत्रिक नौकेच्या कमाल १२० अश्वशक्तीच्या इंजिनाची मर्यादा होती. ही मर्यादा शासनाने काढून टाकली असून त्यामुळे ८५ हजार अधिकच्या मच्छिमार बांधवांना आता या योजनेचा लाभ मिळेल. अनुदानाचा वर्षानुवर्षे असणारा अनुशेष यावर्षी पूर्णतः दूर करण्यात येईल, त्यासाठी २६९ कोटी रुपयांची तरतूद प्रस्तावित आहे.

मच्छिमारांसाठी विमा योजना

३२. केंद्र शासनाच्या मदतीने या वर्षापासून पारंपारिक मासेमारी करणाऱ्या मच्छिमार बांधवांसाठी ५ लाख रुपये विमा छत्राची योजना सुरु करण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्य व्यवसाय विभागास ५०८ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

हरित उर्जा व पडीक जमिनीतून भूधारकांना उत्पन्न

३३. मुख्यमंत्री सौर कृषि वाहिनी योजनेंतर्गत खाजगी पडीक जमीन ऊर्जा कंपन्यांना भाडेपट्ट्याने उपलब्ध करुन देताना त्या वर्षाच्या निर्धारित केलेल्या किंमतीच्या ६ टक्के किंवा प्रतिवर्ष ७५ हजार रुपये प्रति हेक्टर यापैकी जी रक्कम जास्त असेल त्या दराने वार्षिक भाडेपट्टा शेतकऱ्यांना देण्यात येईल.

शेतीसाठी दिवसा वीज

३४. शेतकऱ्यांना दिवसा वीज पुरवठा होण्यासाठी आगामी ३ वर्षात ३० टक्के कृषि वीजवाहिन्यांचे सौर उर्जीकरण करण्यात येणार असून सुमारे ९.५० लाख शेतकऱ्यांना त्याचा लाभ होईल. तसेच प्रधानमंत्री कुसूम योजनेतून पुढील वर्षात १.५० लाख सौर कृषि पंप लावण्यात येतील.

कृषि पंप वीज जोडणी

३५. प्रलंबित असलेल्या ८६ हजार ७३ कृषि पंप अर्जदारांना वीज जोडण्या तात्काळ देण्यात येतील.

उपसा जलसिंचन योजनेला वीजदर सवलत

३६. उपसा जलसिंचन योजनेतील शेतकऱ्यांना वीजदरात सवलतीची मुदत मार्च २०२३ पर्यंत होती, या सवलतीस मार्च २०२४ पर्यंत मुदतवाढ देण्यात येईल.

निरंतर वीज योजना

३७. विद्युत ट्रान्सफॉर्मर्स नादुरुस्त असल्यामुळे अनेक शेतकरी बांधवांना पाणी असूनही योग्य वेळेत पिकांना संरक्षित सिंचन मिळत नाही. परिणामी उत्पन्नात घट होते. नादुरुस्त ट्रान्सफॉर्मर्स तात्काळ बदलण्यासाठी निरंतर वीज योजना सुरु करण्यात येईल.

नदीजोड प्रकल्प

३८. उत्तर कोकणातील नार-पार, अंबिका, औरंगा, दमणगंगा, वैतरणा व उल्हास नद्यांच्या उपखोऱ्यातील वाहून जाणारे पाणी मुंबई शहर आणि गोदावरी खोऱ्यातील तूट दूर करण्यासाठी नदीजोड प्रकल्प राज्य शासनाच्या निधीतून हाती घेण्यात येतील. या प्रकल्पाचा फायदा मराठवाड्यासहित उत्तर महाराष्ट्रातील नाशिक, अहमदनगर, जळगाव या जिल्ह्यांना होईल.

वैनगंगा खोऱ्यातील पावसाळ्यात वाहून जाणारे पाणी वैनगंगा-नळगंगा-पैनगंगा नदीजोड प्रकल्पातून विदर्भातील नागपूर, वर्धा, अमरावती, यवतमाळ, अकोला, बुलढाणा व वाशिम या जिल्ह्यातील अवर्षणप्रवण क्षेत्रात वळविण्यात येईल.

याबाबतच्या सर्व आवश्यक मान्यता देऊन, प्रकल्पासाठी विशेष निधीची उभारणी करुन लवकरात लवकर कामे सुरु करण्यात येतील.

तापी महापुनर्भरण प्रकल्प

३९. तापी खोऱ्यातील नैसर्गिक भूमिगत विस्तीर्ण पाणीसाठ्याची पातळी दिवसेंदिवस खालावत चालली आहे. पश्चिम विदर्भ आणि उत्तर महाराष्ट्राच्या सिंचनाच्या दृष्टीने महत्त्वपूर्ण असलेल्या तापी महापुनर्भरण प्रकल्पाच्या मंजुरीसाठी केंद्र शासनाकडे पाठपुरावा करण्यात येईल.

कृष्णा-मराठवाडा सिंचन प्रकल्प

४०. धाराशिव व बीड जिल्ह्यातील १३३ गावांना कृष्णा-मराठवाडा सिंचन प्रकल्पाचा लाभ होणार आहे. या प्रकल्पासाठी ११ हजार ६२६ कोटी रुपयांची सुधारित प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे.

सिंचन प्रकल्प

४१. राज्यात प्रगतीपथावरील २६८ सिंचन प्रकल्पांपैकी सन २०२३-२४ मध्ये ३९ प्रकल्प पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे. आमच्या शासनाने मागील सहा महिन्यांत २७ प्रकल्पांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता दिली आहे.

प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजनेतील मंजूर २७ प्रकल्पांपैकी ९ प्रकल्प आत्तापर्यंत पूर्ण झाले असून सन २०२३-२४ मध्ये ६ प्रकल्प पूर्ण करण्यात येतील.

बळीराजा जलसंजीवनी योजनेतील मंजूर ९१ प्रकल्पांपैकी सन २०२३-२४ मध्ये २४ प्रकल्प पूर्ण करण्यात येतील.

गोसीखुर्द राष्ट्रीय प्रकल्पास सन २०२३-२४ मध्ये १ हजार ५०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल. हा प्रकल्प जून २०२४ पर्यंत पूर्ण करण्यात येईल.

कोकणामध्ये सिंचनाच्या सोयीसुविधा निर्माण करण्याकरीता एक विशेष कृती कार्यक्रम हाती घेण्यात येईल तसेच खारभूमी बंधाऱ्यांच्या कामांना गती दिली जाईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता जलसंपदा, लाभक्षेत्र विकास व खारभूमि विभागास १५ हजार ६६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

मराठवाडा वॉटर ग्रिड ४२. मराठवाड्याच्या दुष्काळमुक्तीसाठी सिंचन, पिण्याच्या पाण्याच्या सततच्या समस्येवर मात करण्यासाठी छत्रपती संभाजीनगर जिल्ह्यातील गंगापूर, वैजापूर व पैठण तालुक्यांना जायकवाडी धरणांतून, बीड व लातूर जिल्ह्यांकरिता जायकवाडी, माजलगाव, उर्ध्वमनार या धरणांतून, धाराशिव जिल्ह्यासाठी उजनी, सिना कोळेगाव, निम्नतेरणा धरणातून प्रथम, द्वितीय व तृतीय 'वॉटर ग्रिड' निर्माण करण्याची कार्यवाही सुरु आहे. 'हर घर जल' योजनेअंतर्गत मराठवाडा वॉटर ग्रिडचा प्रस्ताव केंद्रशासनाच्या मान्यतेकरिता पाठविलेला आहे.

जलजीवन मिशन ४३. जलजीवन मिशन अंतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये १७ लाख ७२ हजार कुटुंबांना नळजोडणी देण्याचे प्रस्तावित असून याकरिता सुमारे २० हजार कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

जलशाश्वत व स्वच्छ शहरे ४४. राज्यातील सर्व शहरे जलशाश्वत करण्यासाठी सुवर्णजयंती नगरोत्थान महाभियानातून पाणीपुरवठा प्रकल्प हाती घेण्यात येतील. स्वच्छ महाराष्ट्र अभियानातून १ हजार ६५६ एमएलडी क्षमतेचे मलनिस्सारण प्रकल्प, १० हजार किलोमीटर मलजल वाहिनी, ४ कोटी ५५ लाख मेट्रीक टन साठवलेल्या कचऱ्यावर प्रक्रिया करण्याचे प्रकल्प हाती घेण्यात येतील. २२ नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांना १२४ यांत्रिक रस्ता सफाई वाहने उपलब्ध करून देण्यात येतील.

ग्रामीण भागातील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनांतर्गत १५ हजार १४६ गावांमधील कामे पूर्ण करण्यात येतील.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभागास ३ हजार ५४५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

जलयुक्त शिवार अभियान २.० ४५. यावर्षी अल-निनोच्या परिणामामुळे मान्सूनचा पाऊस सरासरीपेक्षा कमी होण्याची शक्यता वर्तविली जात आहे. त्यामुळे पावसाच्या प्रत्येक थेंबातून जलसंवर्धन अत्यावश्यक आहे. २०१५ ते २०१९ या काळात २२ हजार ५०० गावांत जलयुक्त शिवार अभियान राबविण्यात आले. २० हजार ५४४ गावे जलस्वयंपूर्ण होऊन २७ लाख सहस्त्र घनमीटर पाणीसाठा क्षमता निर्माण झाली. ३९ लाख हेक्टर शेतीला संरक्षित सिंचन सुविधा मिळाली. अफाट लोकप्रिय आणि यशस्वी ही योजना गेल्या काळात बंद करण्यात आली. शेतकऱ्यांच्या कल्याणासाठी आता पुन्हा जलयुक्त शिवार योजना २.० प्रारंभ करून ती ५ हजार गावांमध्ये राबविण्यात येईल.

गाळमुक्त धरण गाळयुक्त शिवार ४६. २०१७ मध्ये प्रारंभ करण्यात आलेल्या गाळमुक्त धरण-गाळयुक्त शिवार योजनेत ८,५०० जलसाठ्यांमधून ७ कोटी घनमीटर गाळ काढण्यात आला. १२,५०० हून अधिक गावांत, ६६ हजारपेक्षा अधिक शेतकऱ्यांच्या शेतात तो टाकण्यात आला. यामुळे शेतीच्या उत्पादकतेत वाढ आणि धरणांच्या साठवण क्षमतेत भरीव वाढ असे दुहेरी उद्देश सफल झाले. जलसाठ्यांमध्ये अजून ४४ कोटी घनमीटर गाळ असल्याचा अंदाज आहे. या योजनेस पुढील तीन वर्ष मुदतवाढ देण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता मृद व जलसंधारण विभागास ३ हजार ८८६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

प्रथम अमृत-शाश्वत शेती-समृद्ध शेतकरी यासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता एकूण २९ हजार १६३ कोटी रुपयांची तरतूद उपलब्ध करण्यात येत आहे. आता मी पंचामृतापैकी द्वितीय अमृताकडे वळतो.

द्वितीय अमृत- महिला, आदिवासी, मागासवर्ग, ओबीसींसह सर्व समाजघटकांचा सर्वसमावेशक विकास.

महिला धोरण ४७. अध्यक्ष महोदय, काल ८ मार्च रोजी जागतिक महिला दिन साजरा करण्यात आला. राष्ट्राची प्रगती ही महिला सक्षमीकरणाच्या आधारे ठरविली जाते, त्यासाठी आम्ही चौथै सर्वसमावेशक महिला धोरण घोषित करणार आहोत.

जगदगुरु तुकाराम महाराज म्हणतात,

लाडकी लेक मी संतांची ।

मजवरी कृपा बहुतांची ।।

लेक लाडकी ४८. मुलींच्या सक्षमीकरणासाठी 'लेक लाडकी' ही नवीन योजना सुरु करण्यात येईल. पिवळ्या व केशरी रेशनकार्डधारक कुटुंबातील मुलीच्या जन्मानंतर ५ हजार रुपये, इयत्ता पहिलीत ४ हजार रुपये, सहावीत ६ हजार रुपये, अकरावीत ८ हजार रुपये अनुदान दिले जाईल. लाभार्थी मुलीचे वय १८ वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर तिला ७५ हजार रुपये रोख देण्यात येतील.

महिलांना बस प्रवासात सवलत

४९. महिलांना राज्य परिवहन महामंडळाच्या बस प्रवासात तिकीट दरात सरसकट ५० टक्के सवलत देण्यात येईल.

महिलांना घर खरेदीमध्ये मुद्रांक शुल्कात सवलत

५०. महिला खरेदीदाराला निवासी घटकाच्या खरेदीसाठी मुद्रांक शुल्कामध्ये एक टक्का सवलत देण्यात आली आहे. सध्याच्या अटीनुसार १५ वर्षापर्यंत महिलेला पुरुष खरेदीदारास निवासी घटकाची विक्री करता येत नाही. सदर अट शिथिल करण्यात येईल. तसेच महिलांना अन्य करांत सवलतीची घोषणा भाग-२ मध्ये करणार आहे.

ग्रामीण महिला सक्षमीकरण

५१. बचत गटांच्या माध्यमातून ३७ लाख ग्रामीण महिलांना उपजीविकेची साधने उपलब्ध करुन देण्यात आली आहेत. बचत गटाच्या माध्यमातून लातूर जिल्ह्यामध्ये ‘बांबू क्लस्टर’ व कोल्हापूर जिल्ह्यामध्ये ‘कोल्हापुरी चप्पल क्लस्टर’ विकसित करण्यात येईल. केंद्र शासनाने अर्थसंकल्पात घोषित केल्याप्रमाणे मुंबई येथे युनिटी मॉलची स्थापना करण्यात येईल.

आशा स्वयंसेविका व गट प्रवर्तकाच्या मानधनात वाढ

५२. राज्यात सुमारे ८१ हजार आशा स्वयंसेविका व साडेतीन हजार गट प्रवर्तक कार्यरत आहेत. आशा स्वयंसेविकेचे सध्याचे मानधन ३ हजार ५०० रुपये आहे तर गट प्रवर्तकाचे मानधन ४ हजार ७०० रुपये आहे. या मासिक मानधनात प्रत्येकी १ हजार ५०० रुपये एवढी वाढ करण्यात येईल.

अंगणवाडी सेविकांच्या मानधनात वाढ

५३. अंगणवाडी सेविकांचे मानधन ८ हजार ३२५ रुपयांवरुन १० हजार रुपये, मिनी अंगणवाडी सेविकांचे मानधन ५ हजार ९७५ रुपयांवरुन ७ हजार २०० रुपये आणि अंगणवाडी मदतनीसांचे मानधन ४ हजार ४२५ रुपयांवरुन ५ हजार ५०० रुपये करण्यात येईल.

महिला केंद्रित पर्यटन धोरण

५४. महिलांच्या सुरक्षित व सुविधाजनक प्रवास व पर्यटनासाठी महिला केंद्रित पर्यटन धोरण तयार करण्यात येईल.

नोकरदार महिलांसाठी वसतीगृह

५५. देशाच्या सामाजिक-आर्थिक प्रगतीशील बदलामुळे शहरी भागात नोकरीकरीता अनेक महिला त्यांचे घर सोडून राहत आहेत. अशा नोकरी करणाऱ्या महिलांसाठी केंद्र शासनाच्या मदतीने नवीन ५० वसतीगृहे सुरु करण्यात येतील.

शक्ती सदन योजना ५६. सध्या राबविण्यात येत असलेल्या अडचणीत सापडलेल्या महिलांसाठी, लैंगिक शोषणापासून मुक्त केलेल्या महिलांसाठी, कौटुंबिक समस्याग्रस्त महिलांसाठी, ‘स्वाधार’ व ‘उज्ज्वला’ योजना एकत्रित करून केंद्र शासनाच्या मदतीने ‘शक्ती सदन’ ही नवीन योजना सुरु करण्यात येईल. या योजनेमध्ये पीडित महिलांना आश्रय, विधी सेवा, आरोग्य सेवा, समुपदेशन इत्यादी सेवा देण्यात येतील. या योजनेअंतर्गत नवीन ५० ‘शक्ती सदन’ सुरु करण्यात येतील.

माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित ५७. महिलांच्या आरोग्यासाठी ‘माता सुरक्षित तर घर सुरक्षित’ अभियानांतर्गत ४ कोटी महिला व मुलींची आरोग्य तपासणी व औषधोपचार करण्यात येतील.

अंगणवाडी कर्मचाऱ्यांची पदभरती ५८. राज्यातील अंगणवाडी, मिनी अंगणवाडी सेविका, मदतनीस यांची रिक्त असलेली सुमारे २० हजार पदे भरण्यात येतील.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता महिला व बाल विकास विभागास २ हजार ८४३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजना ५९. आता मी आरोग्याच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाची घोषणा करतो. महात्मा जोतिराव फुले जन आरोग्य योजनेत उपचाराची मर्यादा वार्षिक १.५० लाखांवरुन ५ लाख रुपये करण्यात येईल. नवीन २०० रुग्णालयांचा या योजनेत समावेश करण्यात येईल. तसेच मूत्रपिंड प्रत्यारोपण शस्त्रक्रियांच्या दरात २.५० लाखांहून ४ लाख रुपये इतकी वाढ करण्यात येईल.

आपला दवाखाना ६०. मुंबईत हिंदुहृदयसम्राट स्व. बाळासाहेब ठाकरे यांच्या नावे ‘आपला दवाखाना’ उपक्रमाला प्रचंड प्रतिसाद लाभल्यानंतर आता ही योजना संपूर्ण महाराष्ट्रात सुरु करण्यात येत आहे. संपूर्ण राज्यात ७०० दवाखाने सुरु करून त्यात विनामूल्य वैद्यकीय चाचण्या, चिकित्सा व उपचार करण्यात येतील.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सार्वजनिक आरोग्य विभागास ३ हजार ५०१ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

विशेष सहाय्य योजनेतील अर्थसहाय्यात वाढ ६१. आमचे सरकार कायम अंत्योदयाचा विचार करणारे आहे. त्यामुळेच संजय गांधी निराधार अनुदान योजना आणि श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेतील पात्र लाभार्थ्यांच्या अर्थसहाय्यात १००० वरून १५०० रुपये इतकी वाढ करण्यात येत आहे. यासाठी २ हजार ४०० कोटी रुपये अतिरिक्त तरतूद करण्यात येईल. हे मानधन प्रतिमाह पहिल्याच आठवड्यात नियमितपणे प्रदान करण्यात येईल.

ज्येष्ठांसाठी विरंगुळा केंद्र ६२. ज्येष्ठ नागरिकांसाठी प्रत्येक महानगरपालिका क्षेत्रात विरंगुळा केंद्रे स्थापित करण्यात येतील.

वयोश्री योजना ६३. ज्येष्ठ नागरीकांसाठी राष्ट्रीय वयोश्री योजनेचा राज्य शासनाकडून विस्तार करुन वयोवृद्धांसाठी वैद्यकीय उपकरणे व अन्य सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात येतील, त्यामुळे लाभार्थ्यांच्या संख्येत वाढ होईल.

आनंदाचा शिधा ६४. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा अधिनियमाखालील लाभार्थी कुटुंबांना दिपावलीनिमित्त फक्त १०० रुपयात प्रत्येकी एक किलो रवा, चणाडाळ, साखर आणि एक लिटर खाद्यतेल असा शिधा देण्यात आला. आता गुढीपाडवा-डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंतीनिमित्त १ कोटी ६३ लाखांहून अधिक कुटुंबांना आनंदाचा शिधा वाटप करण्यात येईल. याकरिता ४७३ कोटी रुपये खर्च येईल.

सर्व समाज घटकांना सोबत घेऊनच आमची कायम वाटचाल राहिली आहे. जगद्‌गुरु तुकाराम महाराज यांनीही तेच तत्त्व सांगितले आणि त्यांच्याच शब्दात सांगायचे तर-

‘सकळांसी येथे आहे अधिकार’

हेच आमच्या सरकारचे ब्रीद आहे.

महामंडळांच्या भागभांडवली अनुदानात वाढ ६५. वेगवेगळ्या समाज घटकांच्या उन्नतीसाठी स्थापन झालेल्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (बार्टी), छत्रपती शाहू महाराज संशोधन प्रशिक्षण व मानव विकास संस्था (सारथी), महात्मा ज्योतिबा फुले संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (महाज्योती), महाराष्ट्र संशोधन, उन्नती व प्रशिक्षण प्रबोधिनी (अमृत), साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ, अण्णासाहेब पाटील आर्थिक विकास महामंडळ, महात्मा फुले आर्थिक विकास महामंडळ, श्यामराव पेजे आर्थिक विकास महामंडळ, महाराष्ट्र राज्य इतर मागासवर्गीय वित्त आणि विकास महामंडळ, वसंतराव नाईक विमुक्त जाती, भटक्या जमाती विकास महामंडळ, मौलाना आझाद अल्पसंख्याक आर्थिक विकास महामंडळ, महिला आर्थिक विकास महामंडळ, संत सेनाजी महाराज केशशिल्पी महामंडळ या महामंडळांसाठी पुरेशी तरतूद करण्यात येत आहे.

महामंडळाची स्थापना ६६. लिंगायत समाजातील तरुण, सुशिक्षित बेरोजगार आणि नवउद्योजकांना स्वयंउद्योगासाठी अर्थसहाय्य देण्याकरिता ‘जगद्‌ज्योती महात्मा बसवेश्वर आर्थिक विकास महामंडळ’, गुरव समाजासाठी ‘संत काशिबा गुरव युवा आर्थिक विकास महामंडळ’, रामोशी समाजासाठी ‘राजे उमाजी नाईक आर्थिक विकास महामंडळ’,

वडार समाजासाठी ‘पैलवान कै. मारुती चव्हाण-वडार आर्थिक विकास महामंडळ’ यांची महाराष्ट्र राज्य इतर मागासवर्गीय वित्त आणि विकास महामंडळांतर्गत स्थापना करण्यात येईल. ही महामंडळे विविध कल्याणकारी योजना राबवतील. त्यासाठी प्रत्येकी ५० कोटी रुपये अधिकृत भागभांडवल उपलब्ध करून देण्यात येईल.

६७. छत्रपती शाहू महाराज संशोधन प्रशिक्षण व मानव विकास संस्थेचे (सारथी) नाशिक येथे विभागीय कार्यालय, सुसज्ज अभ्यासिका तसेच मुलांचे व मुलींचे वसतीगृह सुरु करण्याकरिता ५० कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागास १६ हजार ४९४ कोटी आणि इतर मागास बहुजन कल्याण विभागास ३ हजार ९९६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

दिव्यांग कल्याण विभागाची स्थापना

६८. आमच्या शासनाने १५ डिसेंबर २०२२ रोजी स्वतंत्र दिव्यांग कल्याण विभाग निर्माण केला आहे. या विभागाकडून दिव्यांगांचे शिक्षण, पुनर्वसन, रोजगार, स्वयंरोजगार यासंबंधी कार्यक्रमांची अंमलबजावणी करण्यात येईल.

शासकीय आश्रमशाळांची दर्जोन्नती

६९. २५० शासकीय आदिवासी आश्रमशाळांना ‘आदर्श आश्रमशाळा’ म्हणून दर्जोन्नत करण्यात येईल.

पी.एच.डी. अभ्यासक्रमासाठी अधिछात्रवृत्ती

७०. अनुसूचित जमातीच्या पी.एच.डी. करणाऱ्या १०० विद्यार्थ्यांसाठी दरवर्षी अधिछात्रवृत्ती योजना राबविण्यात येईल.

अल्पसंख्याक महिलांसाठी बचतगट

७१. अल्पसंख्याक महिलांच्या आर्थिक विकासासाठी १५ जिल्ह्यांमध्ये सुमारे ३ हजार बचत गटांची निर्मिती करण्यात येईल, बचत गटातील महिलांना कौशल्य विकास प्रशिक्षण देण्यात येईल.

अल्पसंख्याक विद्यार्थ्यांच्या शिष्यवृत्तीत वाढ

७२. अल्पसंख्याक समुदायातील उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शिष्यवृत्तीच्या रकमेत २५ हजार रुपयांवरुन ५० हजार रुपये वाढ करण्यात आली आहे.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता दिव्यांग कल्याण विभागास १ हजार ४१६ कोटी, आदिवासी विकास विभागास १२ हजार ६५५ कोटी आणि अल्पसंख्याक विकास विभागास ७४३ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

ग्रामिण गृहनिर्माण ७३. सर्वांसाठी घरे ही मा. पंतप्रधान महोदयांची अतिशय महत्त्वाकांक्षी योजना आहे. राज्यातही ग्रामीण भागात १० लाख घरांचा कार्यक्रम हाती घेण्यात येत आहे.

प्रधानमंत्री आवास योजनेत यावर्षी ४ लाख घरे बांधून पूर्ण करण्यात येतील. यातील २.५ लाख अर्थात ६० टक्के घरे ही अनुसूचित जाती आणि जमातींच्या लाभार्थ्यांसाठी, तर १.५ लाख घरकुले ही इतर प्रवर्गासाठी असतील.

रमाई आवास योजनेत १८०० कोटी रुपये निधी देऊन १.५ लाख घरकुलांची बांधणी करण्यात येईल आणि यातील किमान २५ हजार घरे ही मातंग समाजासाठी असतील.

शबरी, पारधी व आदिम आवास योजनेत १२०० कोटी रुपये खर्च करुन १ लाख घरे बांधण्यात येतील.

यशवंतराव चव्हाण मुक्त वसाहत योजनेत विमुक्त जाती व भटक्या जमातींसाठी २५ हजार तसेच धनगर समाजातील लाभार्थ्यांसाठी २५ हजार घरे बांधण्यात येतील. यासाठी ६०० कोटी रुपये उपलब्ध करुन देण्यात येत आहेत.

“मोदी आवास” घरकुल योजना ७४. इतर मागासवर्गीय लाभार्थ्यांसाठी येत्या तीन वर्षांत १० लाख घरे बांधण्यासाठी नवीन ‘मोदी आवास’ घरकुल योजना सुरु करण्यात येईल. या योजनेसाठी येत्या ३ वर्षांत १२ हजार कोटी रुपये उपलब्ध करुन देण्यात येतील. यापैकी ३ लाख घरे ३ हजार ६०० कोटी रुपये खर्च करुन सन २०२३-२४ या पहिल्या वर्षात पूर्ण करण्यात येतील.

असंघटित कामगार कल्याण मंडळ ७५. असंघटित क्षेत्रातील ३ कोटींहून अधिक कामगारांना सामाजिक सुरक्षा व कल्याणकारी योजनांचा लाभ देण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य असंघटित कामगार कल्याण मंडळ स्थापन करण्यात येईल.

ऑटोरिक्षा व टॅक्सी चालक-मालक कल्याणकारी महामंडळ ७६. राज्यातील ऑटोरिक्षा, टॅक्सीचालक व मालकांसाठी कल्याणकारी योजना राबविण्याकरिता ‘महाराष्ट्र राज्य ऑटोरिक्षा व टॅक्सी चालक-मालक कल्याणकारी महामंडळ’ स्थापन करण्यात येईल.

संत शिरोमणी गोरोबा काका महाराष्ट्र मातीकला मंडळ

७७. माती कारागिरीला आधुनिक तंत्रज्ञानाची जोड देऊन रोजगार निर्मीतीस चालना देण्याकरिता आमच्या शासनाने सन २०१८ मध्ये संत शिरोमणी गोरोबा काका महाराष्ट्र मातीकला मंडळाची स्थापना केली आहे. याकरिता सन २०२३-२४ मध्ये २५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता गृहनिर्माण विभागास १ हजार २३२ कोटी आणि कामगार विभागास १५६ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

द्वितीय अमृत-महिला, आदिवासी, मागासवर्ग, ओबीसींसह सर्व समाजघटकांचा सर्वसमावेशक विकास यासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता एकूण ४३ हजार ३६ कोटी रुपयांची तरतूद उपलब्ध करण्यात येत आहे. आता मी पंचामृतापैकी तृतीय अमृताकडे वळतो.

तृतीय अमृत- भरीव भांडवली गुंतवणुकीतून पायाभूत सुविधा विकास

७८. देश जेव्हा ५ ट्रिलियन डॉलर अर्थव्यवस्थेकडे झेप घेतोय, तेव्हा महाराष्ट्राने सुद्धा त्यात १ ट्रिलियन डॉलर अर्थव्यवस्थेचा वाटा उचलण्याचे ठरविले आहे. सन २०२८-२९ पर्यंत स्थूल देशांतर्गत उत्पन्नात १४.२ टक्क्यांवरुन २० टक्के झेप घेण्यासाठी पायाभूत सुविधा निर्मितीवर आमचा भर आहे. यातूनच राज्याचा समग्र विकास साध्य होणार आहे.

हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्ग

७९. हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्गाचे ८८ टक्के काम पूर्ण झाले आहे. यातील नागपूर ते शिर्डी या पहिल्या टप्प्याचे लोकार्पण मा. पंतप्रधानांच्या हस्ते डिसेंबर, २०२२ मध्ये झाले. फेब्रुवारी, २०२३ पर्यंत १० लाख वाहनांनी या मार्गाचा वापर केला आहे. आता या महामार्गाचा विस्तार करुन सिंदखेडराजा नोड ते शेगावपर्यंत चौपदरी महामार्ग बांधण्यात येईल.

नागपूर-गोवा महाराष्ट्र शक्तीपीठ महामार्ग

८०. वर्धा जिल्ह्यातील पवनार ते सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील पात्रादेवी असा नागपूर-गोवा शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग अर्थात महाराष्ट्र शक्तीपीठ महामार्गाचा तांत्रिक आणि वित्तीय सुसाध्यता अहवाल तयार होतो आहे. ७६० कि.मी. च्या या महामार्गामुळे माहुर, तुळजापूर, कोल्हापूर, अंबेजोगाई ही शक्तिपीठे जोडली जाणार आहेत. औंढा नागनाथ, परळी वैजनाथ ही दोन ज्योर्तिलिंगे, नांदेड येथील

तख्त सचखंड श्रीहुजूर साहिब गुरुद्वारा, महाराष्ट्राचे आराध्यदैवत विठ्ठल रुखमाईचे पंढरपूर तसेच कारंजा लाड, अक्कलकोट, गाणगापूर, नरसोबाची वाडी, औदुंबर ही तीर्थस्थळेही जोडली जातील. हिंगोली, नांदेड, परभणी, बीड, लातूर, धाराशिव अशा सहा जिल्ह्यांतून जाणारा हा महामार्ग मराठवाड्यातील अर्थकारणाला भक्कम पाठबळ देईल. वर्धा, यवतमाळ, सोलापूर, सांगली, कोल्हापूर, सिंधुदुर्ग या जिल्ह्यांच्या विकासाला सुद्धा मोठी चालना मिळेल. या प्रकल्पावर ८६ हजार ३०० कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.

विकासाचे महामार्ग

८१. पुणे शहरातील वाहतूक कोंडी कमी करण्याच्या दृष्टीने सुमारे २७ हजार कोटी रुपये खर्चून पुणे रिंगरोडचे काम सुरु आहे. सन २०२२-२३ मध्ये १ हजार कोटी रुपये दिले आहेत. येत्या वर्षी भूसंपादनासाठी पुरेसा निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

मुंबई-पुणे द्रुतगती मार्गावरील खोपोली ते खंडाळा या घाट लांबीतील मिसिंग लिंकच्या बांधकामासाठी ६ हजार ६९५ कोटी रुपये सुधारित किंमतीस मान्यता देण्यात आली आहे. या प्रकल्पाचे ६० टक्के काम पूर्ण झाले आहे.

विरार ते अलिबाग ही १२६ किलोमीटर लांबीची बहुउद्देशिय वाहतूक मार्गिका ही अनेक राष्ट्रीय महामार्ग, नवी मुंबई आंतरराष्ट्रीय विमानतळ, जवाहरलाल नेहरु पोर्ट ट्रस्ट, मुंबई पारबंदर प्रकल्प, दिल्ली-मुंबई राखीव मालवाहतूक मार्गिका आणि रेवस बंदराला जोडणारी महत्त्वाची मार्गिका आहे. यामध्ये बस जलद वाहतूक, मेट्रो रेल्वे, पाणीपुरवठा वाहिनी, वायुवाहिनी, सांडपाणी वाहिनी या सर्व बाबींचा समावेश आहे. प्रकल्पाचा अपेक्षित खर्च ४० हजार कोटी असून सविस्तर प्रकल्प अहवाल व वित्तीय आराखडा तयार करण्याचे काम प्रगतीत आहे.

रायगड जिल्ह्यातील रेवस ते सिंधुदूर्ग जिल्ह्यातील रेड्डी या सागरी महामार्गाचे काम सुरु असून प्रकल्पाचा एकूण खर्च ९ हजार ५७३ कोटी रुपये आहे.

रस्ते विकास

८२. आशियाई विकास बँक प्रकल्प टप्पा-२ मध्ये सुमारे ४ हजार कोटी रुपयांतून ४६८ कि.मी. लांबीची कामे, हायब्रीड ॲन्यूईटी भाग २ अंतर्गत ९० हजार कोटी रुपयांतून ७ हजार ५०० किलोमीटरच्या रस्ते विकासाची कामे हाती घेतली जातील.

सन २०२३-२४ या वर्षात रस्ते आणि पूल यासाठी १४ हजार २२५ कोटी रुपयांचा नियतव्यय प्रस्तावित असून यातून सुमारे १० हजार १२५ कि.मी. लांबीची रस्ते सुधारणा व १ हजार २०३ पूल व मोऱ्यांची कामे पूर्ण केली जातील.

एकात्मिक वाहतूक व्यवस्थापन प्रणाली

८३. मुंबई-पुणे यशवंतराव चव्हाण द्रुतगती महामार्ग तसेच हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्गावर राबविण्यात येत असलेल्या एकात्मिक वाहतूक व्यवस्थापन प्रणालीच्या धर्तीवर मुंबई-कोल्हापूर, ठाणे-धुळे, नाशिक-पुणे, सोलापूर-बीड, नागपूर-चंद्रपूर, नागपूर-अमरावती, घोडबंदर-अचाड, अहमदनगर-पुणे आणि अकोला-वाशिम या महामार्गावर ही प्रणाली राबविण्यात येईल.

ग्रामीण रस्ते (सा. बां. वि.)

८४. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात इतर जिल्हा मार्ग व ग्रामीण मार्ग या रस्त्यांची ३ हजार कोटी रुपये किंमतीची ४ हजार ५०० किलोमीटर लांबीच्या रस्ते सुधारण्याची कामे सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून हाती घेण्यात येतील.

प्रधानमंत्री ग्रामसडक व मुख्यमंत्री ग्रामसडक योजना

८५. प्रधानमंत्री ग्रामसडक योजना टप्पा-३ अंतर्गत महाराष्ट्र राज्यासाठी सुमारे साडेसहा हजार किलोमीटर लांबीचे उद्दीष्ट देण्यात आले आहे. त्यापैकी साडेपाच हजार किलोमीटर लांबीच्या रस्त्यांची कामे प्रगतीपथावर आहेत. मुख्यमंत्री ग्रामसडक योजनेत रस्ते टिकाऊ व्हावे यासाठी हे रस्ते बांधतांना सिमेंट कॉंक्रीट तसेच नवीन तंत्रज्ञानाचा वापर केला जाईल.

शेतरस्ते

८६. मातोश्री ग्रामसमृद्धी पाणंद शेतरस्ते योजनेत सुधारणा करुन नवीन योजना सुरु करण्यात येईल.

महाराष्ट्र राज्य पायाभूत सुविधा विकास महामंडळ

८७. महाराष्ट्र राज्य पायाभूत सुविधा विकास महामंडळाची स्थापना करुन विशेष मोहीमेद्वारे दवाखाने, प्राथमिक आरोग्य केंद्रे, शाळा, अंगणवाड्यांची बांधकामे प्राधान्याने करण्यात येतील.

आदिवासी पाडे, बंजारा तांडे, धनगर वाड्या-वस्त्या रस्त्याने जोडणे

८८. सर्व आदिवासी पाडे बारमाही रस्त्यांनी जोडण्यासाठी नवीन ‘बिरसा मुंडा जोडरस्ते योजना’, सर्व बंजारा तांडे जोडण्यासाठी नवीन ‘संत सेवालाल महाराज जोडरस्ते योजना’ तसेच सर्व धनगर वाड्या-वस्त्या जोडण्यासाठी ‘यशवंतराव होळकर जोडरस्ते योजना’ सुरु करण्यात येतील. या योजनांसाठी एकंदरीत ४ हजार कोटी रुपये तरतूद करण्यात येईल.

सीमावर्ती भागातील गावांच्या विकासासाठी कार्यक्रम

८९. राज्यातील सीमावर्ती भागातील गावांमध्ये रस्ते, वीज, पाणी, शिक्षण, आरोग्य व ग्रामविकासाच्या विविध योजना राबविण्याचा सर्वंकष कार्यक्रम तयार करण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता सार्वजनिक बांधकाम विभागास १९ हजार ४९१ कोटी, ग्राम विकास व पंचायत राज विभागास ८ हजार ४९० कोटी आणि नियोजन व रोजगार हमी योजना विभागास १० हजार २९७ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

राज्यातील मेट्रो प्रकल्प-नागपूर मेट्रो रेल्वे प्रकल्प टप्पा-२

९०. नागपूर मेट्रोच्या पहिल्या टप्प्यात ४० कि.मी.चा मार्ग वाहतुकीसाठी खुला करण्यात आला. दुसऱ्या टप्प्यातील विस्तारीकरणाला केंद्र सरकारने मान्यता दिली असून, एकूण ४३.८० कि.मी. लांबीच्या प्रकल्पाचे काम ६ हजार ७०८ कोटी रुपयांचा खर्च करून सन २०२३-२४ मध्ये हाती घेण्यात येईल.

हिंजवडी ते शिवाजीनगर मेट्रो रेल्वे प्रकल्प

९१. पुण्यातील हिंजवडी ते शिवाजीनगर मेट्रो रेल्वे या २३.३ किलोमीटर लांबीच्या प्रकल्पाची अंदाजित किंमत ८ हजार ३१३ कोटी रुपये इतकी असून काम प्रगतीत आहे.

नवीन मेट्रो प्रकल्प

९२. नवीन मेट्रो प्रकल्पही हाती घेण्याचे प्रस्तावित असून ठाणे शहराचा वर्तुळाकार मेट्रो रेल्वे प्रकल्प, नाशिक मेट्रो निओ प्रकल्प, पुणे मेट्रोच्या पिंपरी-चिंचवड ते निगडी कॉरीडॉर आणि स्वारगेट ते कात्रज मेट्रो प्रकल्प केंद्र शासनाच्या मान्यतेसाठी पाठविले आहेत. केंद्र शासनाची मान्यता प्राप्त झाल्यानंतर प्रकल्पांची कामे हाती घेण्यात येतील.

रेल्वे प्रकल्प

९३. केंद्र शासनाच्या अर्थसंकल्पात महाराष्ट्रातील रेल्वे प्रकल्पांसाठी यापूर्वी कधीही झाली नाही एवढी १३ हजार ५३९ कोटी रुपयांची भरीव तरतूद करण्यात आलेली आहे. याबद्दल मी माननीय पंतप्रधान महोदयांचे राज्यातील जनतेच्या वतीने आभार मानतो.

रेल्वे प्रकल्पामध्ये आर्थिक सहभाग

९४. राज्याच्या ग्रामीण विशेषतः अविकसित भागात रेल्वेप्रकल्प गतीने पूर्ण करण्याचा शासनाचा मानस असून, यापूर्वी बंद करण्यात आलेला ५० टक्के राज्यहिस्सा देण्याचे धोरण या शासनाने स्वीकारले आहे. अहमदनगर-बीड-परळी वैजनाथ, वर्धा-यवतमाळ-नांदेड, वडसा-देसाईगंज-गडचिरोली, नागपूर-नागभीड या मार्गांची कामे विविध टप्प्यात असून केंद्र सरकारने कल्याण-मुरबाड या नवीन रेल्वेमार्गाला मान्यता दिली आहे.

नाशिक-पुणे या सेमी हायस्पीड रेल्वे प्रकल्पाला निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

सोलापूर-तुळजापूर-धाराशिव या ८४ किलोमीटरच्या नवीन ब्रॉडगेज मार्गासाठी राज्यहिस्सा ४५२ कोटी रुपये देण्यात येईल.

त्याचप्रमाणे नांदेड-बिदर, फलटण-पंढरपूर, खामगाव-जालना तसेच वरोरा-चिमूर-कांपा या ४ नवीन रेल्वेमार्गांसाठी सुद्धा ५० टक्के राज्यहिस्सा शासन प्रदान करेल.

फाटकमुक्त महाराष्ट्र

९५. राज्यात सुमारे २५०० रेल्वे फाटके आहेत. सेतूबंधन कार्यक्रमांतर्गत उड्डाणपूल, भुयारी मार्ग बांधण्यात येतील. सध्या १०० कामे होत असून मे, २०२३ पर्यंत २५ उड्डाणपूल सुरु होतील. सन २०२३-२४ मध्ये आणखी २५ उड्डाणपूल पूर्ण करण्यात येतील.

बसस्थानकांची सुधारणा

९६. महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळाच्या १०० बसस्थानकांच्या आधुनिकीकरण, दर्जावाढ व पुनर्बांधणीसाठी सुमारे ४०० कोटी रुपये रकमेची कामे हाती घेण्यात येतील.

विमानतळे

९७. शिर्डी विमानतळ येथे ५२७ कोटी रुपये खर्चून नवीन प्रवासी टर्मिनल उभारण्यात येईल.

छत्रपती संभाजीनगर विमानतळाच्या भूसंपादनासाठी ७३४ कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

नागपूर आंतरराष्ट्रीय विमानतळाचा विस्तार व पुरंदर येथील नवीन आंतरराष्ट्रीय विमानतळाचे नियोजन सुरु आहे.

नागपुरातील मिहान प्रकल्पासाठी १०० कोटी रुपये निधी देण्यात येईल. अमरावतीतील बेलोरा आणि अकोल्यातील शिवणी येथील विमानतळांच्या विकासाची कामे हाती घेण्यात येत आहेत.

मुंबईतील विविध पायाभूत प्रकल्प

९८. आमचे आदर्श महामानव, भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या दादर, मुंबई येथील स्मारकाचे काम एप्रिल, २०२५ पर्यंत पूर्ण करण्यात येईल. या कामासाठी ३४९ कोटी रुपये निधी शासनाने उपलब्ध करुन दिला असून उर्वरीत ७४१ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

शिवाजी पार्क दादर येथील हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे यांच्या स्मारकाच्या पहिल्या टप्प्याचे काम मे २०२३ अखेर पूर्णत्वास जाईल. यासाठी राज्य शासनाकडून ३५१ कोटी रुपये उपलब्ध करुन देण्यात येतील.

मुंबई मेट्रो मार्ग

९९. मुंबई, एमएमआर आणि ठाणे परिसरातील प्रवाशांच्या सुविधेला आमचे सर्वोच्च प्राधान्य आहे. त्यामुळे ३३७ कि.मी. लांबीचे मेट्रो जाळे विकसित करण्यात येत असून, ४६ कि.मी.चा मार्ग वाहतुकीस खुला झाला आहे. सन २०२३-२४ या वर्षात आणखी ५० कि.मी. मार्ग खुला होईल. मुंबईतील हाती घेण्यात येत असलेले नवीन मेट्रो प्रकल्प असे :

मुंबई मेट्रो मार्ग १०— गायमुख ते शिवाजी चौक, मिरा रोड एकूण लांबी ९.२ किलोमीटर, अंदाजित किंमत ४ हजार ४७६ कोटी रुपये,

मुंबई मेट्रो मार्ग ११— वडाळा ते छत्रपती शिवाजी महाराज टर्मिनस एकूण लांबी १२.७७ किलोमीटर, अंदाजित किंमत ८ हजार ७३९ कोटी रुपये,

मेट्रो मार्ग १२— कल्याण ते तळोजा, लांबी २०.७५ किलोमीटर प्रकल्पाचा अंदाजित खर्च ५ हजार ८६५ कोटी रुपये,

हे प्रकल्प लवकरच पूर्ण करण्यात येतील.

मुंबई सुशोभिकरण प्रकल्प

१००. मुंबईच्या सुशोभीकरणासाठी १ हजार ७२९ कोटी रुपये अंदाजित खर्चाची नागरी सेवा सुविधा सुधारणेची ८२० कामे हाती घेतली आहेत, १२१ कामे पूर्ण झाली असून, उर्वरीत कामे प्रगतीपथावर आहेत.

मुंबई महानगर क्षेत्रातील कामे

१०१. मुंबई महानगर क्षेत्र विकास प्राधिकरणामार्फत पारसिक हिल्स बोगदा, मिरा-भाईंदरला पाणीपुरवठा, मुंबई पारबंदर प्रकल्पांचे काम आणि विविध उड्डाणपूलांची कामे या वर्षी पूर्णत्वास येतील.

मुंबई महानगर प्रदेशातील जलवाहतूक

१०२. मुंबई सभोवताल जलवाहतुकीसाठी ठाणे व वसई खाडी एकमेकांना जोडण्याचे ४२४ कोटी रुपये किंमतीचे काम हाती घेण्यात येत आहे. गेट वे ऑफ इंडियाजवळ रेडिओ क्लब नजीक प्रवासी जलवाहतुकीसाठी जेट्टी व संबंधित सुविधा उभारण्याच्या १६२ कोटी २० लाख रुपये किमतीच्या प्रकल्पास मान्यता देण्यात आली आहे. त्यामुळे दक्षिण मुंबईहून कल्याण, डोंबिवली, ठाणे, वसई खाडी, नवी मुंबई अशी जलमार्गाने प्रवासी वाहतूक शक्य होईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता नगरविकास विभागास ९ हजार ७२५ कोटी, परिवहन व बंदरे विभागास ३ हजार ७४६ कोटी आणि सामान्य प्रशासन विभागास १ हजार ३१० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

तृतीय अमृत-भरीव भांडवली गुंतवणुकीतून पायाभूत सुविधा विकास-यासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता एकूण ५३ हजार ५८ कोटी ५५ लाख रुपयाची तरतूद उपलब्ध करण्यात येत आहे. आता मी पंचामृतापैकी चतुर्थ अमृताकडे वळतो.

चतुर्थ अमृत- रोजगार निर्मिती : सक्षम, कुशल-रोजगारक्षम युवा

लॉजिस्टिक धोरण

१०३. महाराष्ट्राचे नवीन लॉजिस्टिक धोरण तयार करण्यात येत आहे. भारताचे मध्यवर्ती केंद्र असलेल्या व दळणवळणाच्या दृष्टीने संपूर्ण भारतातील वाहतुकीचे मध्यवर्ती ठिकाण असणाऱ्या नागपूर येथे १ हजार एकर जमीनीवर लॉजिस्टीक हब तयार करण्याचा शासनाचा मानस आहे.

सर्क्युलर ईकॉनॉमी पार्क

१०४. केंद्र शासनाच्या रिड्युस, रियुज, रिसायकल या तत्वावर आधारित सर्क्युलर इकॉनॉमी पॉलिसीला अपेक्षित उद्योग उभे राहावेत यासाठी विशिष्ट क्षेत्र तयार करून राज्यात नागपूर, मुंबई महानगर प्रदेश, पुणे, छत्रपती संभाजीनगर, नाशिक व रत्नागिरी या सहा ठिकाणी सर्क्युलर ईकॉनॉमी पार्क उभारण्याचा शासनाचा मानस आहे.

वस्त्रोद्योग, खनिकर्म धोरण

१०५. वस्त्रोद्योग व खनिकर्म क्षेत्राला चालना देण्यासाठी सन २०२३-२४ मध्ये शासन नवीन धोरण जाहीर करील.

गुंतवणूक व रोजगार निर्मिती

१०६. औद्योगिक क्षेत्रातील गुंतवणुकीसाठी स्थानिक पातळीवर तसेच दावोस येथे १ लाख ५० हजार कोटी रुपयांपेक्षा अधिक रकमेचे गुंतवणूकीचे सामंजस्य करार केले आहेत. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात १ लाख कोटी रुपयांपेक्षा जास्त थेट परकीय गुंतवणूक प्राप्त होईल, ज्यातून मोठ्या प्रमाणावर रोजगार निर्मिती होईल.

प्रशिक्षण व संशोधन संस्था

१०७. स्टार्टअप्स सुरु करण्याकरिता आवश्यक प्रशिक्षणासाठी कळंबोली, नवी मुंबई येथे निवासी प्रशिक्षण व संशोधन संस्था उभारण्याचा शासनाचा मानस आहे.

रत्ने व दागिने याबाबतचे धोरण

१०८. राज्य शासनाकडून जेम्स ॲण्ड ज्वेलरी संदर्भात नवीन धोरण तयार करण्यात येत आहे. नवी मुंबई येथे भव्य जेम्स व ज्वेलरी पार्क उभारण्यात येत आहे. प्रयोगशाळेत तयार होणारे हिरे, रत्ने व आभूषणांच्या उद्योगांना विशेष प्रोत्साहन देण्यात येईल.

मधाचे गाव

१०९. महाराष्ट्र राज्य खादी व ग्रामोद्योग मंडळाने ‘मधाचे गाव’ ही नाविन्यपूर्ण संकल्पना विकसित केली आहे. मांघर, ता. महाबळेश्वर हे गाव मधाचे गाव म्हणून प्रसिद्ध झाले आहे. गावातील लोकांना कायमचा रोजगार मिळाला असून मधमाशी संवर्धन झाले आहे. हा उपक्रम राज्यातील इतर जिल्ह्यातही राबविण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता उद्योग विभागास ९३४ कोटी आणि वस्त्रोद्योग विभागास ७०८ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

आजच्या आधुनिक काळात कौशल्यविकास हा रोजगाराचा आत्मा आहे.

जगद्गुरु तुकाराम महाराज म्हणतात,

असाध्य ते साध्य करितां सायास ।

कारण अभ्यास तुका म्हणे ।।

रोजगार मेळावे

११०. डिसेंबर, २०२२ अखेर ३१७ रोजगार मेळाव्यांतून २९ हजार ८७० उमेदवारांची निवड झाली. राजभवन येथे आयोजित कार्यक्रमात १ लाख २५ हजार उमेदवारांना रोजगार देण्यासाठी उद्योजकांशी सामंजस्य करार करण्यात आले.

शेतकरी कौशल्य विकास

१११. प्रधानमंत्री कौशल्य विकास योजनेत ४.८५ लाखांहून अधिक तरुणांनी प्रशिक्षण पूर्ण केले. २.८१ लाखांहून अधिक शेतकऱ्यांना गटशेती व्यवसायिकांच्या नोकरीसाठी प्रशिक्षित-प्रमाणित केले. यातूनच ३०० शेतकरी उत्पादक गटांची स्थापना झाली.

ग्रामपंचायतीमध्ये कौशल्य विकास कार्यक्रम

११२. गावांकडून शहरांकडे होणारे स्थलांतर थांबावे यासाठी स्थानिक पातळीवरील रोजगार व स्वयंरोजगाराकरिता ५०० ग्रामपंचायतीमध्ये कौशल्य विकास कार्यक्रम सुरु करण्यात येईल.

कौशल्य प्रशिक्षण वर्ग

११३. लहान मुलांमध्ये कौशल्य शिक्षणाची आवड निर्माण व्हावी म्हणून महानगरपालिका व जिल्हा परिषद शाळांमध्ये कौशल्य प्रशिक्षण वर्ग सुरु करण्यात येतील. शैक्षणिक वर्ष सन २०२३-२४ पासून मुंबईतील २०० शाळांमध्ये प्रशिक्षणाची सुरुवात करण्यात येईल.

औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांची दर्जावाढ

११४. कौशल्यवर्धनाद्वारे युवकांना रोजगारक्षम बनविण्याकरिता पुढील तीन वर्षांत २ हजार ३०७ कोटी रुपयांची अतिरिक्त गुंतवणूक करून राज्यातील ५०० औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांची दर्जावाढ करण्यात येईल. तसेच ७५ औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांचे आधुनिकीकरण करण्यासाठी ६१० कोटी रुपयांचा प्रकल्प राबविण्यात येईल.

महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विद्यापीठ

११५. १ नोव्हेंबर २०२२ रोजी महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विद्यापीठाचे उद्‌घाटन करण्यात आले. विद्यापीठात बीबीए इन रिटेल मॅनेजमेंट, एमबीए इन इनोव्हेशन अँड न्यू व्हेंचर, सायबर सुरक्षा यांसारखे शैक्षणिक कार्यक्रम सुरु आहेत.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विकास विभागास ७३८ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

शिक्षण क्षेत्रातील एकूण गुंतवणूक

११६. शालेय शिक्षण, उच्च व तंत्र शिक्षण, आदिवासी विकास विभाग, सामाजिक न्याय विभाग, दिव्यांग कल्याण विभाग, महिला व बालविकास विभाग तसेच इतर मागास व बहुजन कल्याण विभागांच्या माध्यमातून अंगणवाडी ते उच्च शिक्षणासाठी १ लाख ८६६ कोटी रुपये गुंतवणूक करण्यात आली आहे. शिक्षणाचे महत्त्व लक्षात घेऊन या गुंतवणुकीत वाढ करून सन २०२३-२४ मध्ये १ लाख ११ हजार २८५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित केलेला आहे.

शासनातील रिक्त पदांची भरती

११७. भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षाचे औचित्य साधून शासनाच्या नियंत्रणाखालील आस्थापनांमध्ये रिक्त असलेली ७५ हजार पदे भरण्याची मोहिम आमच्या शासनाने हाती घेतली आहे.

शिष्यवृत्तीच्या रकमेत वाढ

११८. शिष्यवृत्तीच्या रकमेत ५ वी ते ७ वी इयत्तांकरिता १ हजार रुपयांवरून ५ हजार रुपये आणि ८ वी ते १० वी इयत्तांकरिता १ हजार ५०० रुपयांवरून ७ हजार ५०० रुपये प्रतिवर्ष प्रतिविद्यार्थी वाढ करण्यात येईल.

विद्यार्थ्यांसाठी गणवेश

११९. राज्यामध्ये स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या शाळांमध्ये शिक्षण घेणाऱ्या इयत्ता आठवीपर्यंतच्या सर्व प्रवर्गांच्या विद्यार्थ्यांना, शासनाकडून गणवेश वितरण करण्यात येईल.

शिक्षण सेवकांची मानधनवाढ

१२०. प्राथमिक व उच्च प्राथमिक शिक्षण सेवकांना ६ हजार रुपयांवरुन १६ हजार रुपये, माध्यमिक शिक्षण सेवकांना ८ हजार रुपयांवरुन १८ हजार रुपये आणि उच्च माध्यमिक शिक्षण सेवकांना ९ हजार रुपयांवरुन २० हजार रुपये मानधन वाढ देण्याचा निर्णय घेण्यात आलेला आहे.

खाजगी शाळांना अनुदान

१२१. राज्य शासनाकडून खाजगी अनुदानित शाळांना टप्प्याटप्प्याने अनुदानावर आणण्याची प्रक्रिया सुरु आहे. या वर्षी अंशत: अनुदानित शाळांना अनुदान देण्यासाठी १ हजार १६० कोटी रुपयांची तरतूद केली आहे.

पीएमश्री शाळा

१२२. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण, २०२० नुसार 'पीएमश्री शाळा' या योजनेचा आरंभ करण्यात आला आहे. ८१६ शाळांना 'पीएमश्री शाळा' म्हणून विकसित करण्यासाठी पुढील पाच वर्षात १ हजार ५३४ कोटी रुपये निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता शालेय शिक्षण विभागास २ हजार ७०७ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

उत्कृष्टता केंद्र

१२३. उद्योगांना आवश्यक व तंत्रप्रशिक्षित मनुष्यबळाची निर्मिती, उद्योगांशी प्रभावी समन्वय व नवीन संशोधन यातून रोजगार निर्मीतीसाठी दहा उत्कृष्टता केंद्रे स्थापन करण्याचे प्रस्तावित आहेत.

नामांकित संस्थांसाठी विशेष अनुदान

१२४. राज्यातील नामांकित शिक्षण संस्थाना विशेष अनुदान देण्यासाठी सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात ५०० कोटी रुपये उपलब्ध करुन देण्यात येतील. या संस्था पुढीलप्रमाणे आहेत - महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ नागपूर, डेक्कन कॉलेज पदव्युत्तर व संशोधन संस्था, पुणे, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज विद्यापीठ, नागपूर शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान संस्था, अमरावती, कॉलेज ऑफ इंजिनिअरींग पुणे, गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली, पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर विद्यापीठ, सोलापूर, डॉ. होमी भाभा राज्य विद्यापीठ आणि मुंबई विद्यापीठ याशिवाय लक्ष्मी नारायण इन्स्टीट्युट ऑफ टेक्नोलॉजी, नागपूर या संस्थेला अभिमत विद्यापीठाचा दर्जा देऊन विशेष अनुदान देण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता उच्च व तंत्र शिक्षण विभागास १ हजार ९२० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांची बांधकामे

१२५. राज्यात १४ शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांची बांधकामे करण्यात येणार असून, त्यात सातारा, अलिबाग, सिंधुदुर्ग, धाराशिव, परभणी, अमरावती, भंडारा, जळगाव, रत्नागिरी, गडचिरोली, वर्धा, बुलढाणा, पालघर आणि ठाणे जिल्ह्यांतील अंबरनाथचा समावेश आहे.

मानसिक अस्वास्थ्य व व्यसनाधिनता दूर करण्यासाठी केंद्र

१२६. मानसिक अस्वास्थ्य आणि व्यसनाधीनतेची वाढती समस्या लक्षात घेता, जालना, भिवंडी, पुणे आणि नागपूर येथे नवीन व्यसनमुक्ती केंद्र कार्यान्वित करण्यात येतील. ठाणे आणि कोल्हापुरात ८५० कोटी रुपये खर्चून अत्याधुनिक मनोरुग्णालये प्रस्तावित आहेत.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभागास २ हजार ३५५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पर्यटन क्षेत्रातील रोजगार

१२७. प्रत्येक जिल्ह्यातील किमान ५०० युवकांना जलपर्यटन, कृषी पर्यटन, कॅराव्हॅन पर्यटन, साहसी पर्यटन, शाश्वत पर्यटन तसेच आदरातिथ्य क्षेत्रात प्रशिक्षण देऊन रोजगारक्षम करण्यात येईल.

संत ज्ञानेश्वर उद्यान, पैठण, जि. छत्रपती संभाजीनगर

१२८. पैठण येथील संत ज्ञानेश्वर उद्यानाचा नागपूर येथील फुटाळा तलावाच्या धर्तीवर विकास करण्यासाठी आवश्यक निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

टेंट सिटी

१२९. पर्यटकांची चांगली निवास व्यवस्था व्हावी म्हणून महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाच्या वतीने दहा पर्यटनस्थळांवर ‘टेंट सिटी’ उभारण्यात येतील.

पर्यटन महोत्सव

१३०. पर्यटनास चालना देण्यासाठी राज्याचा वार्षिक महोत्सव आराखडा तयार केला आहे. जव्हारचा भगवान बिरसा मुंडा महोत्सव, नांदेड येथील वीर बाल दिवस महोत्सव, शिवनेरीवरील शिवजन्मोत्सव अशा विविध महोत्सवांचा त्यात समावेश आहे.

मिशन लक्षवेध १३१. खेळाडूंची कामगिरी उंचावण्यासाठी 'मिशन लक्षवेध' राबविण्यात येईल. बालेवाडी, पुणे येथे स्पोर्टस सायन्स सेंटर विकसित करण्यात येईल.

क्रीडा विद्यापीठ १३२. पुण्यात क्रीडा विद्यापीठ कार्यान्वित झाले. आता छत्रपती संभाजीनगर जिल्ह्यातील वाळुंज येथे ५० कोटी रुपये देऊन नवीन क्रीडा विद्यापीठ स्थापन करण्यात येईल. हनुमान व्यायाम प्रसारक मंडळ, अमरावती या क्रीडा क्षेत्रातील नामांकित संस्थेस अभिमत क्रीडा विद्यापीठाचा दर्जा देऊन अनुदान देण्यात येईल.

विभागीय क्रीडा संकुल, नागपूर १३३. विभागीय क्रीडा संकुल, नागपूर येथील कामांसाठी १०० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता क्रीडा विभागास ४९१ कोटी आणि पर्यटन विभागास १ हजार ८०५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

चतुर्थ अमृत-रोजगार निर्मिती : सक्षम, कुशल-रोजगारक्षम युवा यासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता एकूण ११ हजार ६५८ कोटी रुपयांची तरतूद उपलब्ध करण्यात येत आहे. यानंतर मी आता पंचामृतापैकी पंचम अमृताकडे वळतो.

पंचम अमृत- पर्यावरण पूरक विकास

जगद्‌गुरु तुकाराम महाराजांनी ५ शब्दांत पर्यावरण कसे मांडले पहा...

झाडे झुडे जीव सोईरे पाषाण...

हरित गुंतवणुक १३४. राज्याचे नेट 'झिरो उत्सर्जन' साध्य करण्यासाठी उपाययोजना करण्यात येतील. राज्याचा मुख्यतः हरित ऊर्जा क्षेत्रावर भर असून त्याकरिता सौर, जल व पवनऊर्जा या क्षेत्रांमध्ये गुंतवणुकीचे ३० हजार कोटींचे सामंजस्य करार करण्यात आलेले आहेत. हरित हायड्रोजन, हरीत अमोनिया, सौर व पवन ऊर्जा या क्षेत्रात ७५ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक अपेक्षित आहे.

ग्रीन बॉन्ड १३५. हवामान बदलांच्या समस्यांचा मुकाबला करण्यासाठी केंद्र शासनाने ग्रीन बॉन्ड मधून १६ हजार कोटी रुपये उभारण्याचे ठरविले आहे. राज्यासाठी सन २०२४ पर्यंत ५ हजार कोटी रुपये ग्रीन बॉन्ड मधून उभारण्यात येतील. त्यामधून नवीकरणीय उर्जा, हरीत इमारती, हरीत हायड्रोजन, इलेक्ट्रीक मोबिलिटी व चार्जींग सुविधा इत्यादी उपक्रम हाती घेण्यात येतील.

हरित उर्जा १३६. राज्यातील ग्रामपंचायतींचे पारंपरिक उर्जेवरील अवलंबित्व कमी करण्यासाठी २० हजार ग्रामपंचायतीत सौर उर्जा प्रकल्प उभारण्यात येतील.

हरित हायड्रोजन १३७. भुसावळ येथे ५०० किलो वॅट सौर ऊर्जेचा वापर करुन २० घनमीटर प्रति तास हरित हायड्रोजन निर्मिती करण्यात येईल.

समुद्रीतृण व शैवाळ शेती १३८. समुद्रीतृण आणि शैवाळयुक्त समृद्धी महाराष्ट्राच्या समुद्रकिनाऱ्याला लाभली आहे. कार्बन उत्सर्जन कमी करण्यासाठी, सांडपाणी प्रक्रिया, जैवइंधन, औद्योगिक वापरात या शैवाळाची उपयुक्तता लक्षात घेता, शैवाळ शेतीला प्रोत्साहन देण्यात येईल. त्यासाठी अभ्यासगट स्थापन करण्यात येईल.

अपारंपरिक ऊर्जा १३९. जायकवाडी येथील नाथसागर जलाशयात तरंगत्या सौर उर्जा पॅनलद्वारे उर्जा निर्मिती करण्यात येईल.

वाहन निर्लेखन धोरण १४०. शासकीय, निमशासकीय, स्थानिक स्वराज्य संस्था व सार्वजनिक उपक्रमांच्या मालकीचे १५ किंवा त्यापेक्षा जास्त वर्ष जुनी वाहने निष्कासित करण्यात येत आहेत. खाजगी वाहनांना ८ व १५ वर्षांच्या आत स्वेच्छेने निष्कासित केल्यास नवीन वाहन खरेदीसाठी कर सवलत देण्यात येईल.

हरित परिवहन १४१. राज्य परिवहन महामंडळाच्या ताफ्यात ५ हजार १५० इलेक्ट्रिक बसेसचा समावेश करण्यात येईल, तसेच चार्जींग स्टेशनचे जाळे उभारण्यात येईल. ५ हजार डिझेल बसेसचे द्रवरूप नैसर्गिक वायू इंधनावरील वाहनांमध्ये रुपांतर करण्यात येईल.

पर्यावरण सेवा योजना १४२. माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांमध्ये ‘पर्यावरण सेवा योजना’ १२ जिल्ह्यांमधील ५० शाळांमध्ये सुरु आहे. या योजनेची व्याप्ती वाढवून येत्या ५ वर्षात ७ हजार ५०० शाळांमध्ये ही योजना राबविण्यात येईल.

राज्य तलाव संवर्धन व अमृत सरोवर योजना १४३. स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी पर्वाचे औचित्य साधून सरोवर संवर्धन योजनेंतर्गत नव्याने ७५ तलावांचे पर्यावरणपूरक संवर्धनाचे काम हाती घेण्यात येईल तसेच अमृत सरोवर निर्मितीची योजना १५ ऑगस्ट २०२३ पर्यंत पूर्णत्वास नेण्यात येईल.

अमृत वन उद्यान, बेल उद्यान, पंचायतन

१४४. प्रत्येक शहरात धार्मिकदृष्ट्या महत्वपूर्ण व औषधी वृक्षांची ‘अमृत वन उद्याने’ निर्मिती करण्यात येतील. ग्रामीण भागात पर्यावरणपूरक कडूनिंब, वड, उंबर, देशी आंबा व बेल या पाच वृक्षांच्या लागवडीतून ‘पंचायतन’ निर्माण करण्यात येईल. धार्मिकस्थळांच्या परिसरात देवराई तयार करण्यात येतील.

हाय-टेक रोपवाटिका

१४५. औषधी, शोभिवंत व व्यावसायिकदृष्ट्या महत्त्वाच्या वृक्ष प्रजातींची प्रमाणित रोपांच्या निर्मितीसाठी ५० हायटेक रोपवाटीकांची स्थापना करण्यात येईल.

आफ्रिकन सफारी

१४६. हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे गोरेवाडा प्राणी संग्रहालयात आफ्रिकन सफारी व पक्षी उद्यान येत्या वर्षी सुरु करण्यात येईल. शिवनेरी, ता. जुन्नर, जि. पुणे येथे बिबट सफारी सुरू करण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता वन विभागास २ हजार २९४ कोटी, पर्यावरण व वातावरणीय बदल विभागास २२४ कोटी आणि ऊर्जा विभागास १० हजार ९१९ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

पंचम अमृत-पर्यावरणपूरक विकास यासाठी एकूण १३ हजार ४३७ कोटी रुपयांची तरतूद उपलब्ध करण्यात येत आहे.

न्यायसहाय्यक विद्यापिठ-मोबाईल युनिट

१४७. गुन्ह्यांचा शास्त्रीय तपास आणि अपराधसिद्धतेत वाढीसाठी न्यायसहाय्यक वैज्ञानिक प्रयोगशाळा संचालनालयास बळकट करण्यात येईल. न्यायवैद्यक विज्ञान महाविद्यालयाची स्थापना करण्यात येईल. राज्यात ४५ ठिकाणी अत्याधुनिक न्यायसहाय्यक मोबाईल युनिट्स देण्यात येतील.

मुंबई शहर सीसीटीव्ही-२, सायबर सुरक्षा

१४८. मुंबईतील सुरक्षितता आणि गुन्हेगारीला आळा यासाठी सीसीटीव्हीचा टप्पा-२ हाती घेण्यात येईल. वाढत्या सायबर गुन्ह्यांना आळा घालण्यासाठी महाराष्ट्र सायबर सुरक्षा प्रकल्प कार्यान्वित करण्यात येईल.

नवीन कारागृह, बालसुधारगृह

१४९. कारागृहांवरील वाढता ताण कमी करण्यासाठी अत्याधुनिक अशी दोन नवीन कारागृहे बांधण्यात येतील तसेच मुंबई येथील देवनार मानखुर्द येथे ५०० मुला-मुलींसाठी सर्व सुविधायुक्त बालसुधार गृह उभारण्यात येईल.

जमीन मोजणीकरिता आधुनिक यंत्रणा

१५०. सर्व भूकर मापकांना आधुनिक रोव्हर यंत्रणा पुरविण्यात येईल. मोजणीची प्रक्रिया ऑनलाईन केली जाईल व मोजणी ९० दिवसांत पूर्ण करण्यात येईल.

बिनशेती परवाना

१५१. नियोजन प्राधिकरणाकडून परवानगीच्या प्रक्रियेमध्येच बिनशेती रुपांतरण कर भरण्याची सोय राहील. स्वतंत्र अर्ज न करता, बांधकाम परवानगी सोबतच बिनशेतीची सनद आपोआप निर्गमित होईल.

कोतवालाच्या मानधनात वाढ

१५२. सध्या सेवा कालावधीनुसार कोतवालांना ७ हजार ५०० रुपये ते १५ हजार रुपये दरमहा मानधन देण्यात येते. सर्व १२ हजार ७९३ कोतवालांना यापुढे १५ हजार रुपये मानधन देण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता गृह विभागास २ हजार १८७ कोटी आणि महसूल विभागास ४३४ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

तीर्थक्षेत्र विकास व स्मारके-श्री संत सेवालाल महाराज, पोहरादेवी वाशिम

१५३. वाशिम जिल्ह्यातील पोहरादेवी येथील श्री संत सेवालाल महाराज यांचे स्मारक हे बंजारा समाजाचे तीर्थक्षेत्र आहे. पोहरादेवी व उमरी तीर्थक्षेत्राच्या सुमारे ५०० कोटी रुपये रकमेच्या विकास आराखड्यातील कामे पुरेसा निधी उपलब्ध करुन पूर्ण करण्यात येतील.

ज्योर्तिलिंग तीर्थक्षेत्र व परिसर विकास

१५४. सह्याद्री पर्वतात स्थित, थेट शिवशंकराशी संबंधित असलेल्या भीमा नदीच्या तीरी, अत्यंत प्राचीन आणि जागृत असलेल्या तसेच शिवपुराणात वर्णिलेल्या पुणे जिल्ह्यातील भीमाशंकर ज्योतिर्लिंगासह त्र्यंबकेश्वर, जि. नाशिक, घृष्णेश्वर, जि. छत्रपती संभाजीनगर, औंढा नागनाथ, जि. हिंगोली आणि वैजनाथ, जि. बीड या महाराष्ट्रातील पाचही ज्योतिर्लिंग तीर्थक्षेत्र व परिसर विकासाची कामे हाती घेण्यात येतील. तसेच राज्यातील प्राचीन मंदिरांच्या जतन व संवर्धनाची कामे हाती घेण्यात येतील यासाठी ३०० कोटी रुपये तरतूद प्रस्तावित करण्यात येत आहे.

श्री क्षेत्र ज्योतिबा परिसर संवर्धन प्राधिकरण

१५५. श्री क्षेत्र ज्योतिबा परिसर संवर्धन प्राधिकरण स्थापन करुन त्यासाठी ५० कोटी रुपये निधी उपलब्ध करुन देण्यात येईल.

श्री संत गाडगेबाबा तीर्थक्षेत्र विकास

१५६. श्री संत गाडगेबाबा यांचे गाडगेनगर येथील समाधी स्थळ तसेच कर्मभूमी असलेले ऋणमोचन तीर्थक्षेत्रासाठी २५ कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

श्री चक्रधर स्वामी अष्टशताब्दी जन्मोत्सव

१५७. हे वर्ष श्री चक्रधर स्वामी अष्टशताब्दी जन्मोत्सवाचे वर्ष आहे. महाराष्ट्रामध्ये महानुभाव पंथाच्या दृष्टीने महत्त्वाच्या रिद्धपूर, काटोल, भिष्णूर, जाळीचा देव, पोहीचा देव, नांदेड, पांचाळेश्वर, पैठण इत्यादी देवस्थानांच्या ठिकाणी विकास करण्यासाठी भरीव तरतूद करण्यात येईल.

श्रीसंत नामदेव महाराज कीर्तनकार सन्मान योजना

१५८. श्रीसंत नामदेव महाराजांचा अभंग आहे...

नाचू कीर्तनाचे रंगी ।
ज्ञानदीप लावू जगीं ।।

वारकरी संप्रदायाने एक संपन्न वारसा महाराष्ट्राला दिला आहे. अनेक कीर्तनकार, प्रवचनकार, निरुपणकार हे अध्यात्मिक शिकवण तर देतातच. याशिवाय व्यसनमुक्ती, अंधश्रद्धा निर्मूलन, शिक्षणादी क्षेत्रात मौलिक कामगिरी करून राष्ट्रचारित्र्य घडवित आहेत. राष्ट्रनिर्माणातील या सर्व सच्च्या पाईकांसाठी श्रीसंत नामदेव महाराज कीर्तनकार सन्मान योजना राबविण्यात येईल.

प्रज्ञाचक्षू संत गुलाबराव महाराज यांचे स्मारक

१५९. प्रज्ञाचक्षू संत गुलाबराव महाराजांच्या अमरावती जिल्ह्यातील स्मारकासाठी निधी उपलब्ध करण्यात येईल.

आष्टी, जि. वर्धा हुतात्मा स्मारक

१६०. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या प्रेरणेने १९४२ च्या स्वातंत्र्यलढ्यात बलिदान दिलेल्या स्वातंत्र्यसैनिकांची स्मृती भावी पिढीला सदैव प्रेरणा देत राहावी यासाठी आष्टी, जि.वर्धा येथे भव्य व साजेसे स्फूर्तीस्थळ उभारण्यात येईल.

जंगल सत्याग्रह स्मारक

१६१. महात्मा गांधींनी मिठाचा सत्याग्रह सुरु केल्यानंतर त्याला प्रतिसाद म्हणून विदर्भात जंगल सत्याग्रह करण्यात आला होता. महाराष्ट्रातील तीन ठिकाणी जंगल सत्याग्रह स्मारके उभारण्यात येतील.

निर्मल वारी

१६२. संत ज्ञानेश्वर माऊली व संत तुकोबाराय यांचे पालखीसोबतच संत सोपान देव, संत निवृत्तीनाथ व संत मुक्ताई यांचे निर्मलवारी करिता २० कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

गहिनीनाथ गडाचे संवर्धन

१६३. बीड जिल्ह्यातील गहिनीनाथ गडाच्या संवर्धन व विकासासाठी २५ कोटी रुपये निधीची तरतूद करण्यात येईल.

म्हैसमाळ, वेरूळ, खुलताबाद, सुलीभंजन विकास आराखडा

१६४. छत्रपती संभाजीनगर जिल्ह्यातील म्हैसमाळ, वेरूळ, खुलताबाद, सुलीभंजन विकास आराखड्यास आवश्यक निधी देण्यात येईल.

स्वराज्यरक्षक धर्मवीर छत्रपती संभाजी महाराजांचे स्मारक

१६५. स्वराज्यरक्षक धर्मवीर छत्रपती संभाजी महाराज यांचे बलिदान स्थळ मौजे तुळापूर, ता. हवेली व समाधी स्थळ वढु (बु.), ता. शिरुर, जिल्हा पुणे येथील स्मारकाच्या सुमारे २७० कोटी रुपये किमतीच्या विकास आराखड्यास मान्यता देण्यात आली आहे. त्यासाठी आवश्यक निधीची तरतूद करुन महाराजांच्या पराक्रमाला साजेसे स्मारक निर्माण करण्यासाठी आम्ही कटिबद्ध आहोत.

भिडेवाडा राष्ट्रीय स्मारक

१६६. भारतातील पहिली मुलींची शाळा पुणे शहरातील गंजपेठ येथील भिडेवाडा येथे सुरू झाली. या जागेवर ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले राष्ट्रीय स्मारक निर्माण करण्यासाठी ५० कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचे स्मारक

१६७. लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचे जन्मस्थळ वाटेगाव, ता. वाळवा, जि. सांगली येथील स्मारकासाठी २५ कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

स्वर्गीय रा. सु. गवई यांचे स्मारक

१६८. स्वर्गीय रा. सु. गवई यांच्या अमरावती येथील स्मारकाकरिता २५ कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

कै. नरहर कुरुंदकर यांचे स्मारक

१६९. महाराष्ट्रातील ख्यातकीर्त विचारवंत, साक्षेपी समीक्षक कै. नरहर कुरुंदकर यांचे नांदेड येथील स्मारकास आवश्यक निधी देण्यात येईल.

स्वर्गीय शिवाजीराव देशमुख यांचे स्मारक

१७०. कोकरुड, ता. शिराळा, जि. सांगली येथे स्वर्गीय शिवाजीराव देशमुख यांचे स्मारक उभारण्यासाठी २० कोटी रुपयांचा निधी देण्यात येईल.

श्री संत जगनाडे महाराज ऑर्ट गॅलरी

१७१. श्री संत जगनाडे महाराजांच्या जीवनाचा परिचय नवीन पिढीला व्हावा म्हणून नागपूर येथे श्री संत जगनाडे महाराज आर्ट गॅलरी उभारण्यासाठी ६ कोटी रुपये निधी देण्यात येईल, तसेच सुदुंबरे, ता. मावळ, जि. पुणे येथील त्यांच्या समाधीस्थळाच्या विकासासाठी २५ कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

मराठी भाषा विद्यापीठ — १७२. श्रीक्षेत्र रिद्धपूर, जि. अमरावती ही महानुभाव पंथांचीच नव्हे, तर मराठी वाङ्मयाचीसुद्धा काशी आहे. या भूमीमध्ये मराठीतील पहिला हस्तलिखित आद्यग्रंथ-लीळाचरित्र चक्रधर स्वामींनी लिहिला. रिद्धपूर, जि. अमरावती येथे मराठी भाषा विद्यापीठ स्थापन करण्यात येईल.

मराठी भाषा युवक मंडळे — १७३. विश्वकोश कार्यालयासाठी वाई, जिल्हा सातारा येथे आणि मराठी भाषा भवन, उप केंद्र, ऐरोली येथे इमारतींचे बांधकाम करण्यात येईल. मराठी भाषेचा प्रचार-प्रसार करण्यासाठी मराठी भाषा युवक मंडळे स्थापन करण्यात येतील.

नाटयगृहे — १७४. सांगली येथे नवीन नाट्यगृहाच्या बांधकामासाठी २५ कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येतील. राज्यातील सर्व नाट्यगृहांच्या देखभाल दुरुस्तीसाठी ५० कोटी रुपये राखून ठेवण्यात येतील.

चित्रनगरीचा विकास — १७५. दादासाहेब फाळके चित्रनगरी, गोरेगाव, मुंबई व कोल्हापूर चित्रनगरीमध्ये आंतरराष्ट्रीय दर्जाचा आधुनिक सोयी-सुविधायुक्त स्टुडिओ, लॅबची निर्मिती करण्यासाठी ११५ कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

महाराष्ट्र कलाकार कल्याण मंडळ — १७६. कलाकार व कलाप्रकार यांची अद्ययावत माहिती, लुप्त होत चाललेल्या कला प्रकारांचे जतन व संवर्धन यासाठी महाराष्ट्र कलाकार कल्याण मंडळाची स्थापना करण्यात येईल.

विदर्भ साहित्य संघ नागपूर — १७७. नागपूर येथील विदर्भ साहित्य संघाच्या शताब्दीनिमित्त १० कोटी रुपये निधी देण्यात येईल.

मराठवाडा मुक्ती संग्राम अमृत महोत्सवी वर्ष — १७८. मराठवाडा मुक्ती संग्राम अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त विविध कार्यक्रम आयोजित करण्यात येत आहेत. त्याकरिता पुरेसा निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

पत्रकार कल्याण निधी — १७९. स्वर्गीय शंकरराव चव्हाण सुवर्णमहोत्सवी पत्रकार कल्याण निधी ५० कोटी रुपये करण्यात येईल.

सन २०२३-२४ या वर्षासाठी कार्यक्रम खर्चाकरिता वित्त विभागास १९० कोटी, सांस्कृतिक कार्य विभागास १ हजार ८५ कोटी, मराठी भाषा विभागास ६५ कोटी, विधी व न्याय विभागास ६९४ कोटी, माहिती, तंत्रज्ञान व माहिती जनसंपर्क विभागास १ हजार ३४२ कोटी तसेच महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालयास ५०० कोटी रुपये नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

सुधारित अंदाज सन २०२२-२३

१८०. सन २०२२-२३ च्या अंदाजपत्रकात ४ लाख ३ हजार ४२७ कोटी रुपये महसूली जमा अपेक्षित होती. महसूली जमेचे सुधारित अंदाज ४ लाख ३० हजार ९२४ कोटी रुपये निश्चित करण्यात आले आहेत. सन २०२२-२३ च्या एकूण खर्चाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज ४ लाख ९५ हजार ४०४ कोटी रुपये व सुधारित अंदाज ५ लाख २८ हजार २८५ कोटी रुपये असून, आपत्तीच्या काळात राज्यातील जनतेला केलेली भरीव मदत इत्यादी कारणांमुळे सन २०२२-२३ या वर्षाच्या खर्चाच्या सुधारित अंदाजात वाढ झाली आहे.

जिल्हा वार्षिक योजना सन २०२३-२४

१८१. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात जिल्हा वार्षिक योजनेअंतर्गत १५ हजार १५० कोटी रुपयांची भरीव तरतूद करण्यात आली आहे. मागील वर्षांच्या तुलनेत ही तरतूद १ हजार ८१० कोटी रुपयांनी अधिक आहे.

वार्षिक योजना, सन २०२३-२४

१८२. सन २०२३-२४ मध्ये कार्यक्रम खर्चाची रक्कम १ लाख ७२ हजार कोटी रुपये निश्चित करण्यात आली आहे. त्यामध्ये अनुसूचीत जाती उपयोजनेच्या १३ हजार ८२० कोटी रुपये तर आदिवासी विकास उपयोजनेच्या १२ हजार ६५५ कोटी रुपये नियतव्ययाचा समावेश आहे.

अर्थसंकल्पीय अंदाज सन २०२३-२४

१८३. सन २०२३-२४ च्या अर्थसंकल्पामध्ये एकूण खर्चासाठी ५ लाख ४७ हजार ४५० कोटी ची तरतूद केली आहे. सन २०२३-२४ च्या अर्थसंकल्पामध्ये महसुली जमा ४ लाख ४९ हजार ५२२ कोटी रुपये व महसुली खर्च ४ लाख ६५ हजार ६४५ कोटी रुपये अंदाजित केला आहे. परिणामी १६ हजार १२२ कोटी रुपये महसुली तूट येत आहे.

राजकोषीय तूट

१८४. राजकोषीय सुधारणांमध्ये राज्य नेहमीच अग्रेसर राहीले आहे. राजकोषीय उत्तरदायीत्व व वित्तीय व्यवस्थापन कायद्यानुसार राज्याची महसूली तूट ही सातत्याने स्थूल राज्य उत्पन्नाच्या १ टक्केपेक्षा कमी राहीली आहे आणि राजकोषीय तूट स्थूल राज्य उत्पन्नाच्या ३ टक्केपेक्षा कमी ठेवण्यात शासन यशस्वी ठरले आहे. सन २०२३-२४ ची राजकोषीय तूट ९५ हजार ५०० कोटी ८० लाख रुपये आहे.

जनभागीदारीचा अर्थसंकल्प

१८५. यंदाच्या अर्थसंकल्पाचे वैशिष्ट्य म्हणजे हा जनभागीदारी असलेला अर्थसंकल्प आहे. मी राज्यातील जनतेकडून त्यांच्या मनातील अर्थसंकल्पाविषयीच्या सूचना मागविल्या होत्या. मला सांगायला आनंद वाटतो की, सात दिवसांत सुमारे ४० हजार सूचना प्राप्त झाल्या. या सर्व सहभागींचे मी मनापासून आभार मानतो. सर्व सूचना काळजीपूर्वक तपासून त्यापैकी काही अर्थसंकल्पात समाविष्ट केल्या आहेत.

यानंतर मी अर्थसंकल्पाच्या भाग २ कडे वळतो.